

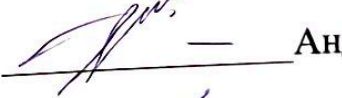
Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

АНЕКДОТ ЯК ЖАНР ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Рівень вищої освіти	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.033 Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма	Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська

КвР ФПМ. 024013.01.06.00

Здобувача 2 курсу групи ФПМ-24-1 — Андрія КРАВЧУКА

Керівник – канд. пед. наук, доцент — Інна ГОРЯЧОК

До захисту допускаю:
Завідувач кафедри
слов'янської філології

 — Наталія ТОРЧИНСЬКА

15.12.25
Дата

Хмельницький 2025

Хмельницький національний університет

Факультет
Кафедра
Освітній рівень
Галузь знань
Спеціальність
Спеціалізація

гуманітарно-педагогічний
слов'янської філології
магістр
03 Гуманітарні науки
035 Філологія
035.033 Слов'янські мови і
літератури (переклад включно),
перша – польська
освітньо-професійна

Освітня програма

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри української філології
(Наталія ТОРЧИНСЬКА)

15 жовтня 2025 року

ЗАВДАННЯ

на дипломну роботу

Кравчук Андрій Ігорович

1. Тема роботи: «Анекдот як жанр польської літератури», затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології № 65 від 25 серпня 2025 року.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2025 року.

3. Вихідні дані роботи

Анекдот як жанр польської літератури пройшов тривалий шлях еволюції – від фольклорної короткої оповіді до складного літературного феномену з власною структурою, стилем і функцією. Його історія демонструє, що сміх, дотеп і парадокс – не лише засоби розваги, а й важливі інструменти пізнання соціальної дійсності та людської природи. Анекдот є свідченням того, як коротка форма може передати великий зміст – культурний, моральний і філософський.

У ХХ столітті польський анекдот зазнав значної еволюції: від народної кумедної історії до інтелектуального жанру, здатного передавати психологічну глибину, філософський підтекст і соціальну критику.

Анекдот у ХХІ столітті стає мовою інтелектуальної свободи, засобом самоіронії й культурного самопізнання.

4. Перелік підлеглих розробці питань

- аналіз походження та історична еволюція анекдоту;
- визначення жанрови ознак, функцій, художніх засобів анекдоту;
- простеження формування польського анекдоту від народного гумору до авторського тексту;
- розкриття художніх засобів анекдоту в польській літературі ХХ ст.;
- виокремлення ролі анекдоту у творчості польських письменників ХХІ ст.;
- дослідження сатиричних тенденцій та образу сучасності у анекдотах.

5. Графічний матеріал – немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

7. Дата видачі завдання – 15 жовтня 2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з. п.	Найменування етапів магістерського дослідження	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Обрання теми дипломної роботи	Вересень 2024 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2024 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень – листопад 2024 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2024 – квітень 2025 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірнику наукових праць та участі у конференціях	Січень, квітень, вересень 2025 року	
6.	Написання другого розділу дипломної роботи	Травень – липень 2025 року	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи	липень – вересень 2025 року	
8.	Написання «чорнового варіанту» дипломної роботи	Жовтень – листопад 2025 року	
9.	Попередній захист дипломної роботи	Листопад 2025 року	
10.	Остаточне завершення дипломної роботи	Грудень 2025 року	
	Подача дипломної роботи на кафедру	Грудень 2025 року	

Студент

Керівник роботи

Інна ГОРЯЧОК

Анотація

Тема роботи: «Анекдот як жанр польської літератури». Автор – **Кравчук Андрій Ігорович**. Науковий керівник – **І. Горячок**. Обсяг дипломної роботи – 80 сторінок, із них 77 сторінок основного тексту. Робота містить 75 джерел посилання.

Ключові слова: жанр анекдоту, польська література, сучасна польська література, мала проза, іронія, сатира, гротеск.

Об'єктом дослідження є анекдот як літературний жанр у польській літературі від класики до сучасності.

Предметом дослідження є структура, функції та художні особливості анекдоту, а також його роль у формуванні соціальної свідомості та культурної ідентичності польського суспільства.

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі анекдоту як жанру польської літератури, його історичної еволюції, жанрових ознак, соціокультурної функції та трансформацій у сучасній польській літературі.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- проаналізувати походження та історичну еволюцію анекдоту;
- визначити жанрові ознаки, функції, художні засоби анекдоту;
- простежити формування польського анекдоту від народного гумору до авторського тексту;
- розкрити художні засоби анекдоту в польській літературі ХХ століття;
- показати роль анекдоту у творчості польських письменників ХХІ століття;
- дослідити сатиричні тенденції та образ сучасності у анекдотах.

Анекдот як жанр польської літератури пройшов тривалий шлях еволюції – від фольклорної короткої оповіді до складного літературного феномену з власною структурою, стилем і функцією. Його історія демонструє, що сміх, дотеп і парадокс – не лише засоби розваги, а й важливі інструменти пізнання соціальної дійсності та людської природи. Анекдот є свідченням того, як коротка форма може передати великий зміст – культурний, моральний і філософський.

Мова анекдоту характеризується економністю та динамічністю: діалогічність, що створює ілюзію живої розмови; гумористичний парадокс, заснований на зіткненні логічного та абсурдного; іронія, яка дозволяє дистанціюватися від події та створити подвійний смисловий план; еліптичність – пропуск другорядних деталей задля збереження ритму оповіді; мовна індивідуалізація.

У ХХ столітті польський анекдот зазнав значної еволюції: від народної кумедної історії до інтелектуального жанру, здатного передавати психологічну глибину, філософський підтекст і соціальну критику. Його естетична привабливість ґрунтується на багатстві художніх засобів, які забезпечують динаміку, іронічність і смислову насиченість короткої форми. Іронія є центральним художнім засобом польського анекдоту ХХ століття. Вона поєднує комічне, критичне та філософське начало, дозволяючи автору висловлювати соціальні, моральні та політичні коментарі через коротку форму. У польській літературі іронія розвивалася під впливом фольклорної традиції, шляхетської сатири та модерної прози, трансформуючи народний гумор у витончену літературну стратегію.

Анекдот у ХХІ столітті стає мовою інтелектуальної свободи, засобом самоіронії й культурного самопізнання. Сучасні письменники – С. Пільх, А. Сташук, Я. Денель, М. Вітковський, О. Токарчук – перетворюють анекдот на мовну лабораторію, у якій переплітаються іронія, колоквиалізми, регіоналізми, інтелектуальні алузії та сатиричні конструкції.

Автор _____

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Теоретичні основи анекдоту як літературного жанру.....	9
1.1. Поняття анекдоту: походження, еволюція та жанрові ознаки.....	9
1.2. Анекдот у системі малої прози: функції, структура, художні засоби.....	19
2. Анекдот у контексті польської літератури.....	32
2.1. Формування польського анекдоту: від народного гумору до авторського тексту.....	32
2.2. Художні засоби анекдоту в польській літературі ХХ століття.....	40
3. Сучасний польський анекдот у творчості письменників ХХІ століття.....	53
3.1. Анекдот у творчості польських письменників ХХІ століття.....	53
3.2. Сучасний польський анекдот: сатиричні тенденції та образ сучасності.....	60
Висновки.....	70
Перелік джерел посилання.....	75

ВСТУП

Анекдот є універсальною формою короткої оповідної традиції, яка відображає соціальні, культурні та психологічні реалії свого часу. У польській літературі анекдот має багатовікову історію – від народних усних переказів до літературизованих форм у класиків ХІХ–ХХ століть та сучасних письменників ХХІ століття.

Еволюція анекдоту – це шлях від усної народної оповіді до авторського, літературно осмисленого жанру, який поєднує елементи гумору, іронії, морального судження та філософського узагальнення. Його універсальність і дотепність забезпечили тривалу присутність у польській літературі від доби Просвітництва до сучасності

Анекдот – продуктивний фольклорний жанр, унікальне явище національної культури, його розвиток пов'язаний з розвитком суспільства, він є маркером цінностей та ідей, актуальних для суспільства. Анекдот має свою номінацію та типологічні особливості (стереотипи форми, змісту та комунікативного призначення).

Анекдот поєднує розважальне, сатиричне та критичне начало, формує національну ідентичність, слугує соціальною та культурною комунікацією і відображає психологічні, моральні та історичні процеси.

Теоретичною основою для проведення цього дослідження стали праці польських вчених, які вивчали анекдот, його види та функції, зокрема С. Буркот, А. Грабовська-Кунічук, Е. Каспшак, М. Ковальський, П. Ковальчик, П. Ліс, Р. Нич, А. Новак та інші. Незважаючи на те, що все більше увагу науковців привертає дослідження анекдоту, але узагальненого його осмислення у польській літературі не відбувалося, що й зумовило **актуальність нашого дослідження.**

Мета дослідження полягає у всебічному аналізі анекдоту як жанру польської літератури, його історичної еволюції, жанрових ознак, соціокультурної функції та трансформацій у сучасній польській літературі.

Завданнями нашого дослідження є:

- проаналізувати походження та історичну еволюцію анекдоту;
- визначити жанрові ознаки, функції, художні засоби анекдоту;
- простежити формування польського анекдоту від народного гумору до авторського тексту;
- розкрити художні засоби анекдоту в польській літературі ХХ століття;
- показати роль анекдоту у творчості польських письменників ХХІ століття;
- дослідити сатиричні тенденції та образ сучасності у анекдотах.

Об'єктом дослідження є анекдот як літературний жанр у польській літературі від класики до сучасності.

Предметом дослідження є структура, функції та художні особливості анекдоту, а також його роль у формуванні соціальної свідомості та культурної ідентичності польського суспільства.

Методи дослідження. У роботі застосовано аналіз літературних текстів, історико-літературний метод, порівняльний метод, функціональний метод, текстуальний аналіз, метод статичного узагальнення, що сприяло вирішенню мети та завдань нашого дослідження.

Наукова новизна – у роботі вперше системно простежується розвиток польської еміграційної літератури у постадаптаційний період, коли тема вигнання поступається місцем темі діалогу культур, відкритості та ідентичності в русі. Аналіз дозволяє побачити, як еміграційна традиція інтегрується в сучасну європейську літературну парадигму.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи поглиблює розуміння анекдоту як жанру, його соціокультурної функції та специфіки польської літературної традиції.

Практичне значення роботи: дипломна робота представляє практичну цінність під час вивчення курсів історії польської літератури та теорії літератури, сучасної польської літератури, порівняльного літературознавства, у підготовці семінарів для студентів філологічних факультетів ЗВО.

Апробація дослідження. Результати нашого дослідження подано до друку в збірник наукових праць «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика».

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, підрозділів, висновку та переліку джерел посилання. Загальна кількість сторінок – 80. Загальна кількість використаних джерел – 75.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНЕКДОТУ ЯК ЛІТЕРАТУРНОГО ЖАНРУ

1.1. Поняття анекдоту: походження, еволюція та жанрові ознаки

Сьогодні питання комплексного дослідження та вивчення гумористичної комунікації, а разом з нею й різних видів комічних текстів, що виникають в результаті цієї комунікації, стає дедалі актуальнішим та популярнішим. Виникнення такого інтересу до вивчення цієї проблематики зумовлене тим, що сучасний світ неможливо уявити без чотирьох антропоцентрів, на яких побудовано гумор і завдяки яким існує гумористична комунікація, а саме: Людина, яка спілкується (Homo Communicans); Людина, яка творить (Homo Artifex); Людина, яка грає (Homo Ludens); Людина, яка сміється (Homo Ridens).

Перш за все, коли ми чуємо слово «анекдот», нам спадає на думку короткий гумористичний роман. Власне, це має право на існування, і найпростішими та найпоширенішими визначеннями цього жанру можна вважати такі: 1) коротка, гумористична (переважно вигадана) розповідь про якусь кумедну подію; 2) кумедний випадок, подія чи пригода [17, с. 421]. Однак, залежно від обраного підходу, цей жанр можна визначити багатьма іншими способами.

Перший підхід до визначення цього поняття – прагматичний, який розглядає жарт як акт комунікації, тому Л. Єфімов висловлює таку думку: «Жарт, перш за все, існує, входячи в інші жанри, а точніше, тексти, що функціонують за іншими жанровими законами. Сам жарт не потрібен і мало цікавий». Відокремлення від великих, розгалужених структур або втрата контексту – і воно повністю втрачає свій сенс. Збірка анекдотів є абсолютно незаконною та самопроголошеною, бо вона побудована на повному ігноруванні природи цього особливого жанру, на забуванні того неписаного,

але безсумнівного правила, що анекдот слід зберігати та відтворювати лише як частину ситуації, в якій він був вимовлений [2, с. 155].

Популярним залишається другий підхід до визначення терміну «анекдот», який розглядає вищезазначене з точки зору жанрознавства. Виходячи з цього підходу, у лінгвістичній літературі пропонується таке визначення: «анекдот – найпоширеніший жанр усної міської фольклорної творчості на сьогодні» [2, с. 156].

Визначаючи поняття «анекдот», вчені часто спираються на походження цього явища, тобто на його історичний аспект. Анекдот явище архаїчне, і водночас живе, до того ж радикально не змінене, не втрачає зв'язку з давнім риторичним досвідом, у рамках якого воно кристалізувалося у свій час. Цей жанр з'явився багато століть тому як частина народної творчості, і являв собою ті самі короткі гумористичні оповідання, які не втратили своєї актуальності й зараз [5, с. 1].

Анекдот – це тип оповіді, що ведеться від третьої або першої особи, і його можна вважати текстом, що має певну схожість з легендою та жартом. Коротка розповідь про вигадану подію з несподіваним, дотепним кінцем, у якій беруть участь звичайні персонажі, відомі всім носіям мови.

Анекдот – це багатогранне явище, оскільки його функціонування в комунікативному просторі передбачає взаємодію констант різних рівнів та різних галузей людського буття. Тому наукове вивчення анекдоту має бути багатограним та систематичним [8, с. 25].

Анекдот як літературний жанр має глибоке історичне коріння, що сягає античних і середньовічних оповідних традицій. Первісно слово *anecdoton* (із грец. *anekdota* – «неопубліковане», «те, що не було надруковане» [58, с. 9]. позначало короткі розповіді про події чи особистостей, не призначені для офіційного друку. У європейській культурі анекдот набув популярності вже в добу Відродження, коли він почав функціонувати як форма сатиричного вислову та інструмент соціальної критики [58, с. 14].

Анекдот як жанр належить до тих літературних форм, які, незважаючи на свою зовнішню простоту, мають складну історію розвитку та багатопланову жанрову структуру. Його поява пов'язана з глибокими культурними та соціальними процесами, що відбувалися в європейській цивілізації, а згодом – у польській літературній традиції.

У давньогрецькій традиції ним називали короткі оповіді про історичні чи відомі постаті, які залишалися поза офіційними хроніками. Уже в античній культурі анекдот виконував дві функції: з одного боку – передавав реальні події, з іншого – надавав їм морального або сатиричного забарвлення.

В епоху Відродження поняття анекдот набуло нового сенсу. Збірки коротких історій, часто кумедних або повчальних, стали популярними серед освічених кіл Європи. Такі твори, як «Facetiae» Поггіо Браччоліні, заклали традицію анекдотичної оповіді – стислої, дотепної, побудованої на несподіваній розв'язці [43, с. 15]. У цей період анекдот почав виконувати не лише розважальну, а й дидактичну функцію – через сміх і дотеп висвітлювати людські слабкості, суспільні контрасти й моральні уроки.

У польській літературі анекдот почав формуватися під впливом усної народної творчості – жартів, приказок, легенд і коротких оповідей про шляхетське або міщанське середовище. Уже в XVII–XVIII ст. можна знайти численні зразки анекдотичних текстів у побутових записках і хроніках. Зокрема, збірки коротких оповідей про відомих діячів церкви, політики чи культури виконували роль «народної історії», що передавалася у вигляді короткої сцени або діалогу [26, с. 62].

На початку XIX ст. анекдот стає невід'ємним елементом польського літературного життя. Його поширення пов'язане з діяльністю літературних салонів, епістолярною культурою та розвитком преси. Анекдотичні розповіді про А. Міцкевича, Ю. Словацького, З. Красінського часто перепліталися з мемуарною літературою, утворюючи своєрідний жанровий перехід між фактом і вигадкою. У цей період анекдот виконує важливу культурну

функцію – формує образ національного митця, інтелігента, героя або патріота [47, с. 46].

У ХХ ст. жанр анекдоту набуває нового змісту. В умовах політичних обмежень, цензури та ідеологічного контролю анекдот перетворюється на форму соціального протесту й опору системі. Польський політичний анекдот часів комунізму виконував роль народного коментаря до реальності, стаючи водночас джерелом колективного катарсису та самозахисту через сміх [57, с. 53]. Таким чином, анекдот – не лише літературна форма, а й соціально-психологічне явище, що відображає світогляд певної епохи.

Як підкреслює дослідниця Е. Каспшак, анекдот – це «мала епічна форма, що поєднує елементи реальності та вигадки, має чітку композиційну побудову і завершується несподіваним, дотепним фіналом» [43, с. 27]. Важливою жанровою ознакою є стислість, наявність конкретної події або діалогу та виразна кінцівка (*pointe*), яка несе смислове й емоційне навантаження.

Анекдот має бути неймовірним, дивним, незвичайним, але його претензія на достовірність абсолютно непохитна. Оповідач робить усе, щоб анекдоту, яким би фантастичним він не здавався, повірили. Зв'язок в анекдоті двох рідко поєднаних статусів (неймовірність і водночас достовірність, психологічна можливість події) саме створює основу для його принципової відмінності від казки. Звідси ще одна відмінність: казка бавить, розважає – (у неї не вірять), тоді як анекдот, з усіма його дивацтвами, претендує на те, щоб належати цьому світу. З одного боку, анекдот – це відображення національної мовної картини світу, етнічної приналежності в мовних одиницях та концентрація в них значної кількості позамовної інформації, що викликає труднощі в осмисленні семантики цих одиниць, розумінні їх у реальному спілкуванні, а також використанні їх у мовленні [43, с. 27].

Анекдот характеризується стислістю викладу, дотепністю, яскравим фіналом і наявністю конкретної події або діалогу. Як зазначає

М. Гловінський, анекдот належить до жанрів із високим ступенем комунікативності, тобто таких, що орієнтовані на безпосередню реакцію читача чи слухача [37, с. 113].

Н. Поневчинська визначає поняття «сучасний анекдот» як виключно лінгвістичний, а не літературний жанр. Слід розрізняти розповідь анекдоту як усний мовний жанр та сам текст анекдоту, тобто те, що вимовляється під час реалізації цього мовного жанру [11, с. 64].

Серед найхарактерніших рис жарту необхідно відзначити такі:

- виразність;
- лаконічність викладу;
- доречність змісту;
- відсутність заборонених тем [14, с. 25].

За А. Грінченко та Л. Дегтяровою найхарактернішими рисами анекдоту є:

- 1) емоційність;
- 2) актуальність його змісту;
- 3) лаконічність викладу;
- 4) відсутність заборонених тем [1, с. 125].

З урахуванням вищезазначених особливостей, можна назвати виправданою точку зору деяких дослідників, які вважають, що анекдот як жанр, поряд з іншими жанрами усного мовлення, можна віднести до сучасного міського фольклору [12, с. 159].

Підтвердженням правильності цього твердження можна вважати такі аргументи:

- 1) досить важко визначити автора анекдоту, а це є фундаментальною ознакою фольклорних жанрів;
- 2) основною формою анекдоту, як і інших фольклорних жанрів, є усна;
- 3) анекдот, як і будь-який фольклорний жанр, багаторазово відтворюється та передається від одного адресата до іншого.

Виходячи з вищезазначених підходів до визначення терміну «анекдот» та характерних рис анекдоту як жанру, вважаємо за доцільне використовувати таке визначення анекдоту: коротка, усна або письмова кумедна розповідь про неісторичну (вигадану) подію з несподіваним дотепним фіналом.

Цілком обґрунтованою є точка зору деяких лінгвістів, за якими анекдот як жанр, поряд з іншими жанрами усного мовлення, належить до сучасного міського фольклору.

По-перше, важко визначити автора анекдоту, і це фундаментальна риса фольклорного жанру. Розповідь анекдоту відрізняється від більшості інших лінгвістичних жанрів тим, що оповідач (суб'єкт лінгвістичного жанру) ніколи не претендує на авторство тексту анекдоту.

Водночас дуже часто мовний жанр розглядається як універсальна категорія лінгвістичної філософії, яка має бути основою методів нової антропологічної лінгвістики.

По-друге, первинною формою анекдоту, як і інших фольклорних жанрів, є усна: анекдот розповідається, розігрується, і обов'язково в суворих рамках жанрової форми – гумористична пародія з відповідного тематичного ряду. Навіть письмові фіксації анекдоту зазвичай призначені для їх подальшого усного відтворення.

По-третє, як і всякий фольклорний жанр, анекдот багаторазово відтворюється, передається від одного оповідача іншого. Тим часом, анекдот, якщо навіть людина сама його придумала, повинен бути розказаний як почутий від інших людей. Отже, анекдот характеризується своєю відтворюваністю: у лінгвістичному жанрі анекдотного оповідання він не породжується заново, а відтворюється [12, с. 300].

Основні жанрові ознаки анекдоту можна визначити так:

1. Стислість – обмеження обсягу до однієї ситуації або короткого діалогу;

2. Композиційна завершеність – наявність зав'язки, кульмінації та несподіваної розв'язки (*pointe*);
3. Персоніфікованість – прив'язка до конкретних осіб (історичних або вигаданих), часто із зазначенням імен;
4. Дотепність і парадоксальність – гумор або іронія, що створюють емоційний ефект;
5. Моральна або інтелектуальна настанова – через сміх анекдот передає ціннісні орієнтири, соціальні оцінки, моральні висновки [43, с. 32].

Функції анекдоту в літературі багатовимірні. З одного боку, він виконує розважальну функцію, а з іншого – соціально-критичну, висміюючи вади суспільства, політики, або людські слабкості [37, с. 113]. Анекдот часто виступає способом психологічної характеристики персонажа, засобом викриття ідеологічних догм чи вираження національної ідентичності.

У польській літературі анекдот часто виконує функцію психологічного портрета – короткої сцени, що розкриває риси героя через його поведінку, реакцію, вислів. Наприклад, численні анекдоти про А. Міцкевича або Ю. Тувіма не лише розважають, а й створюють художній образ письменника – енергійного, іронічного, сповненого життєвої мудрості.

У вітчизняних та зарубіжних дослідженнях можна знайти численні спроби класифікації жартів. Тому пропонуємо розглянути деякі з цих типологій детальніше.

Ще в давнину вчені розрізняли комічний характер мовлення та комічний характер дії, і відповідно виділялися види жартів. Таким чином, вже в давнину вчені дійшли висновку, що з точки зору досягнення комічного ефекту існують два основних види жартів:

- 1) жарти, у яких комічне ґрунтується на абсурдності будь-якої ситуації, суперечливості наших уявлень про світ та поведінці персонажів (так звані референційні жарти);

2) жарти, що обігрують певне лінгвістичне явище – багатозначність, омонімію, стилістичну диференціацію лексики тощо (так звані лінгвістичні жарти) [14, с. 47].

Існує ще одна класифікація анекдотів, в якій вирізняють два типи анекдотів:

- 1) референційні (ситуативні);
- 2) мовні (лінгвістичні).

Ситуативний жарт зазвичай описує якусь комічну ситуацію, заборонену тему або поведінку персонажа жарту. Такі жарти можна перекладати різними мовами, не порушуючи комічної природи жарту.

Мовні жарти вимагають певного рівня знань, їхня особливість полягає в мовній грі, розуміння яких вимагає знання лінгвістичної, металінгвістичної та психолінгвістичної природи. Термін «мовний/лінгвістичний жарт» стосується примітивних, передбачуваних або застарілих жартів. Ці жарти та дотепи майже завжди базуються на грі слів або каламбурі, який буває досить важко зрозуміти [7, с. 124].

Серед літературних анекдотів чітко вирізняються два типи за джерелами походження (книжкові та фольклорні). Серед анекдотів книжкового та фольклорного походження ми традиційно розрізняємо анекдоти про «високих» та «низьких» персонажів за типами соціального статусу персонажів, та за способом відношення до дійсності – анекдоти-факти та анекдоти-плітки.

Літературний анекдот поділяється на традиційний («старий») та сучасний побутовий, включаючи біографічні, історичні та власне побутові анекдоти-сюжети. Звичайно, цей поділ досить умовний, але він дозволяє розрізнити та систематизувати види літературних анекдотів [7, с. 125].

Історичні анекдоти літературного походження активно використовуються сьогодні письменниками у жанрах великої форми, релігійними діячами у проповідях та політичними лідерами у промовах з

дидактичною метою. Вони також зустрічаються в старовинній навчальній літературі та перекладних збірниках, то найновіші здебільшого знаходяться в інформаційних блоках телевізійних програм, на сторінках преси та в Інтернеті.

Літературно-історичний анекдот – це коротка розповідь, яка чітко виділяється в контексті літературного твору. Літературний анекдот відтворює випадок з життя конкретної особи в історичному контексті, зосереджуючись на її визначальних або характерних рисах, і таким чином показує певний історичний зріз [7, с. 127].

Реальні та вигадані випадки з життя знаменитостей були зафіксовані їхніми біографами та сучасниками. Вони дійшли до нас в історичних, релігійних, біографічних трактатах та мемуарах.

Анекдот у літературі – це периферійний жанр. У рамках великих жанрів (роман, оповідання, новела) він розширює їхній художній кругозір. Він не лише дублює ситуації, а й асоціативно перегукується з ними та навіть підсилює їх. За цих умов анекдот є «руйнівником» інерції оповіді та її сприйняття. Бо несподівана поява анекдоту оживляє монотонність авторської розповіді та актуалізує нові асоціативні ряди на рівні сприйняття твору. Саме природа жанру передбачає раптовість його появи в різних контекстах. Здатність маневрувати в запропонованих обставинах є спільною рисою фольклорного анекдоту та літературного.

Тема анекдоту отримує специфічне стилістичне та композиційне вираження, що провокує відповідну пізнавальну діяльність з декодування комічного змісту з боку адресата, що стає основою для виникнення сміху.

Тема анекдоту – це єдність суб'єктно-референційної ситуації та комплексу ігрових комунікативних намірів. Стилiстична організація анекдоту – співвідношення наративних та експресивних елементів – формується в результаті взаємодії його теми та жанрової форми.

Тема визначає інформативність та наративність, а жанрова форма – фатичність та виразність анекдоту.

Основою для формування тексту анекдоту є дотекстова семантична база, яка включає комічну ситуацію, пропозиційну форму комічної ситуації, фрагмент реальності – образ події, що неодноразово повторюється в реальності [6, с. 36].

Сучасний анекдот – це багатогранне явище, яке може бути і є предметом літературного (естетичного), культурного, семіотичного, соціологічного, психологічного та історико-політичного аналізу.

Тематичною основою для створення жартів є повсякденне життя людини, де постійно виникають ситуації, що є основою не лише для створення жартів, а й породжують комічних персонажів, що стають знаковими.

Анекдот – продуктивний фольклорний жанр, унікальне явище національної культури, його розвиток пов'язаний з розвитком суспільства, він є маркером цінностей та ідей, актуальних для суспільства. Анекдот має свою номінацію та типологічні особливості (стереотипи форми, змісту та комунікативного призначення).

Дослідники також відзначають, що анекдот – це не лише побутовий або усний жанр, але й важливий елемент художньої прози, який проникає в есеїстику, щоденники, публіцистику [47, с. 45]. У цьому аспекті анекдот можна розглядати як жанр перехідного типу, що стоїть на межі літератури факту і художнього вимислу.

Важливою рисою анекдоту є його перехідність між усною традицією та літературною практикою. Як відзначає П. Ковальчик, анекдот можна розглядати як жанр на межі між документом і художньою вигадкою [47, с. 45]. З одного боку, він може спиратися на реальні події, з іншого – піддаватися художній трансформації, що посилює його комічний чи сатиричний ефект.

Це робить анекдот універсальним жанром – він однаково природно функціонує в усній розповіді, публіцистиці, літературі факту, драмі чи есеїстиці. Його гнучкість сприяє адаптації до нових культурних контекстів – від шляхетських оповідок XVIII ст. до інтернет-мемів XXI ст.

Таким чином, анекдот як жанр польської літератури пройшов тривалий шлях еволюції – від фольклорної короткої оповіді до складного літературного феномену з власною структурою, стилем і функцією. Його історія демонструє, що сміх, дотеп і парадокс – не лише засоби розваги, а й важливі інструменти пізнання соціальної дійсності та людської природи. Анекдот є свідченням того, як коротка форма може передати великий зміст – культурний, моральний і філософський. Саме в цьому полягає його незмінна привабливість і стійка присутність у польській літературній традиції.

Отже, еволюція анекдоту – це шлях від усної народної оповіді до авторського, літературно осмисленого жанру, який поєднує елементи гумору, іронії, морального судження та філософського узагальнення. Його універсальність і дотепність забезпечили тривалу присутність у польській літературі від доби Просвітництва до сучасності.

1.2. Анекдот у системі малої прози: функції, структура, художні засоби

Анекдоти мають соціально-інформативний характер і є однією з найпоширеніших форм гумору. Оскільки люди живуть у суспільстві, жарти охоплюють майже всі сфери людської діяльності. До них належать жарти про сімейне життя, політику, школу тощо.

Слід зазначити, що анекдот має виразний план і план змісту: за виразом це невелика або коротка словесна форма (короткий текст), тоді як за змістом анекдот має складну семантичну структуру з несподіваним семантичним елементом наприкінці, який часто викликає сміх. Внутрішня структура жарту стосується переважно теперішнього часу, нормою в жарті є порушення

законів простору та часу, поділ світу на «поганий» і «хороший» у жарті не відбувається [9, с. 3].

Розмовний текст із комічним змістом є складною структурою, якщо розглядати його з точки зору емоційного та смислового стану. Анекдоти є особливим типом тексту, оскільки вони можуть бути будь-яким коротким висловлюванням.

За дослідженням В. Самохіної слід розрізняти:

- анекдотичні монологи (оповідання із кумедним змістом у формі монологу),
- анекдотичні діалоги (що представляють спілкування між уявними співрозмовниками) [13, с. 120].

М. Скрипніченко-Ковальська визначає анекдоти як види неофіційного дискурсу, зберігаючи майже всі риси останнього, а саме: емоційність, експресивність та суб'єктивність. Як і автори романів чи будь-якого іншого літературного жанру, оповідачі (а найчастіше це люди загалом, конкретних авторів анекдотів дуже мало) намагаються справити на читача певне враження [16, с. 235]. Мета майже завжди полягає в тому, щоб викликати сміх та іронію. Якщо жарт не викликає цих емоцій, його комунікативна мета не досягається. Це, у свою чергу, означає, що повідомлення швидко забувається, стає непопулярним або його взагалі не можна назвати жартом.

Анекдот характеризується тим, що його представляють лише один раз певній аудиторії. В іншому випадку він стає нецікавим і не викликає необхідних емоцій, і в результаті очікувана реакція не підтверджується, а комунікативна мета не досягається [16, с. 235].

Анекдот має властивість швидко запам'ятовуватися. Одна людина розповідає жарт іншій, яка, своєю чергою, поширює його. Таким чином, повідомлення набуває масового характеру, забезпечуючи поширення анекдотів. Для їх поширення не обов'язково створювати сприятливі зовнішні

умови, тим більше, що ситуації опору не завжди здатні запобігти їх поширенню [16, с. 235].

Анекдот належить до системи малих епічних жанрів, у яких концентрована форма поєднується з високою виразністю думки. На відміну від великої прози, що розгортає події у широких часових і просторових межах, мала проза прагне до інтенсивності, стиснутості й естетичної завершеності. У цьому контексті анекдот виступає одним із найтиповіших прикладів малої форми, у якій художній ефект досягається мінімальними засобами.

Мала проза, за визначенням М. Гловінського, – це «жанрове поле коротких оповідних форм, що тяжіють до стислості, алегоричності або іронії» [37, с. 72]. До неї належать новела, притча, мініатюра, фейлетон, епіграма, есеїстична замальовка та анекдот. Спільною рисою цих жанрів є односюжетність, динамічність події, виразна кінцівка й емоційна насиченість.

Анекдот у системі малої прози займає проміжне місце між новелою і епіграмою. Він не претендує на художню складність новели, але має чітку композицію і драматичну напругу; водночас він ближчий до епіграми за структурою – стислий, гострий, спрямований на ефектний фінал [43, с. 41].

Як зазначає Е. Каспшак, анекдот можна трактувати як «нарративну мікроструктуру, у якій комічне або парадоксальне співіснує з реальною подією, надаючи їй нового смислу» [43, с. 38]. Таким чином, анекдот не лише форма короткого гумористичного вислову, а й спосіб мислення – особлива нарративна стратегія, що виявляє себе в різних родах і жанрах польської літератури.

Анекдот у польській малій прозі – це не лише коротка смішна історія, а сконцентрований художній вислів, який через парадокс, іронію чи гротеск передає глибокий соціальний, моральний або філософський сенс. У ХХ–ХХІ ст. польські письменники активно використовували анекдотичну форму

як засіб критики, осмислення історії, та водночас – як інструмент психологічного самозахисту.

Анекдот у малій прозі виступає як важливий художній і соціокультурний інструмент, що виконує низку функцій: комунікативну, пізнавальну, сатиричну, ідентифікаційну, психологічну та естетичну.

Анекдот у польській культурі виконує багаторівневі функції, які виходять далеко за межі суто гумористичного ефекту.

Основними серед них є такі:

1. Комунікативна функція.

Анекдот спрямований на безпосередній контакт між оповідачем і реципієнтом. Його короткість і жвавий ритм забезпечують миттєву реакцію слухача або читача. Завдяки цьому анекдот зберігає живу природу усного мовлення, навіть у письмовій формі [58, с. 60].

Анекдот у польській малій прозі має здатність створювати спільний культурний код між автором і читачем. Завдяки впізнаваним ситуаціям, образам і колективним уявленням анекдот формує відчуття близькості та належності до певної спільноти [75, с. 24].

Наприклад, у збірці С. Мрожека «*Opowiadania*» (1953–1958) короткі новели часто побудовані на анекдотичних ситуаціях: абсурдні діалоги, парадоксальні конфлікти, зіткнення бюрократичної логіки з людським абсурдом [55, с. 2]. У тексті «*Słoń*» («Слон») розповідь про чиновників, які підмінюють живого слона гумовим, – це класичний анекдотичний сюжет, який водночас викриває ідеологічну порожнечу соціалістичної дійсності [56, с. 2].

Анекдот тут служить засобом суспільної комунікації, способом висловити опосередковану критику при збереженні гумористичної маски.

2. Пізнавальна функція.

Через анекдот передається народна або інтелектуальна мудрість, погляд на певні історичні події, соціальні ситуації, людські характери. Він

може виступати альтернативною формою історії – *historią mówioną*, де дрібна сцена виражає глибинну істину [47, с. 51].

Анекдот часто виступає моделлю пізнання світу – у формі короткого, концентрованого оповідання він демонструє логіку абсурду, моральну парадоксальність дійсності або викривлення ідеологічних міфів [41, с. 5].

У прозі С. Лема, наприклад, у циклі «*Wajki robotów*» (1964), анекдот перетворюється на філософську притчу [51, с. 2]. Автор використовує структуру анекдоту – коротку фабулу, іронічний фінал – щоб висвітлити суперечності між технічним прогресом і моральними обмеженнями людини.

3. Сатирична функція.

Однією з найважливіших рис анекдоту є іронічне чи критичне ставлення до дійсності. Анекдот часто висміює абсурди влади, соціальні контрасти, бюрократію чи людську обмеженість. Саме завдяки цій властивості він став одним із головних жанрів народної політичної культури в Польщі ХХ ст. [58, с. 65].

Сатиричне осмислення соціальної дійсності є однією з провідних функцій анекдоту. Анекдотична форма дозволяє автору подати суспільну критику у легкій, «непрямій» формі [23, с. 8].

У творах С. Кішелевського, зокрема, в збірці «*Zbrodniarz i ranna*» (1962), короткі епізоди мають виразну анекдотичну побудову: через іронію, гіперболу й парадокс автор демонструє моральну деградацію суспільства, байдужість людини до абсурдності навколишнього світу [44, с. 14].

С. Мрожек у «*Słoń*» (1953) через анекдот викриває абсурд бюрократичного мислення та показує, як брехня системи призводить до комічно-трагічних наслідків. За гумором стоїть критика соціалістичної реальності, де зовнішня показність замінює зміст: «*Dyrektor postanowił oszczędzić na słońcu i zrobił go z gumy. Ale kiedy przyszedł dzień święta, słoń nie wytrzymał upału i spadł z piedestału jak naleśnik*» [56, с. 8].

Такі тексти функціонують як соціальний анекдот, що дозволяє «сказати правду сміхом», викрити фальш, лицемірство, бюрократизм, не викликаючи прямої конфронтації.

4. Психологічна функція.

Анекдот відображає миттєву реакцію особистості – жарт, жест, афоризм, поведінку. Це дозволяє створити психологічний портрет героя у кількох репліках або діях. Такий прийом часто використовували письменники ХХ ст., зокрема Ю. Тувім і С. Лец [43, с. 46].

Анекдот як коротка розповідь із несподіваним фіналом виконує психологічну функцію розрядки – особливо у воєнній або післявоєнній прозі, де гумор стає способом виживання й дистанціювання від травматичного досвіду [46, с. 5].

У прозі Т. Боровського, зокрема в оповіданні «U nas, w Auschwitzu...», анекдотичні вставки про повсякденне життя в таборі виступають іронічним захистом – способом зберегти людяність у нелюдських умовах [5, с. 1].

Цей тип анекдоту вже не має комічного ефекту, натомість набуває екзистенційного виміру, перетворюючись на «чорний гумор».

Т. Боровський, «Proszę państwa do gazu» (1946) – це не жарт у звичному сенсі, але анекдотичність ситуації (іронічний коментар до жаху) показує, як чорний гумор стає захисною реакцією на травму. Анекдот тут – форма виживання, спосіб утримати розум у нелюдських умовах. Розповідач іронічно описує, як в'язні обговорюють, кого з новоприбулих краще відправити до газу, – з чорним гумором, без жодних емоцій: «Ktoś powiedział: «Niech idą dzieci, szybciej będzie porządek». Wszyscy się zaśmiali» [25, с. 37].

5. Культурно-пам'яттєва функція.

Анекдот фіксує деталі побуту, мовні особливості, звичаї певної епохи. У цьому сенсі він є елементом культурної пам'яті – формою, у якій зберігаються цінності, настрої, сміхова культура часу [26, с. 79].

Анекдот виступає носієм національного досвіду, відображаючи особливості польського способу мислення, іронії, самоіронії, опору через сміх.

У післявоєнній і еміграційній прозі (наприклад, у творах В. Гомбровича або З. Герберта) анекдот стає способом самопізнання нації: сміх над власними вадами, травмами, історією.

У «Trans-Atlantyk» В. Гомбровича (1953) анекдотична оповідна манера пародіює шляхетську оповідь, викриваючи національні стереотипи [38, с. 1].

Головний герой розповідає, як поляки в Аргентині влаштовують прийом, на якому кожен хвалиться своєю «польськістю» – хто більше, той «краще»: «Wszyscyśmy Polacy, więc każdy krzyczał, że jest najprawdziwszym Polakiem, a im kto bardziej pijany, tym większy patriota» [38, с. 26].

Анекдотична ситуація пародіює польську національну гордість, показуючи, як патріотизм може перетворитися на комічне позерство. Через сміх автор стимулює саморефлексію нації.

6. Естетича функція.

Анекдот часто використовується як структурний принцип побудови малої прози: коротка експозиція, несподівана кульмінація, іронічна розв'язка. Це надає текстам динамізму, точності та ритму.

Наприклад, у творах М. Новаковського («Ten stary złodziej», 1958) анекдотична структура відтворює побутову мову вулиці, дає можливість «захопити» життєву мить, емоційний спалах або іронічний парадокс [59, с. 22].

«Szatniarz» (з циклу 1960) С. Кішелевського – анекдот у чистому вигляді: гра логікою, гумор і філософія в одному реченні. Така побудова вчить економії засобів – як кількома словами створити смислову напругу й іронію [44, с. 1].

Герой, що працює гардеробником, каже відвідувачеві: «Płaszczka nie oddam, bo wtedy musiałbym uznać, że w ogóle byłem» [44, с. 14].

Через анекдот польська мала проза ХХ ст. перетворює сміх на спосіб мислення, доводячи, що коротка форма може містити глибокий соціальний, моральний і філософський зміст.

Анекдот у польській малій прозі – це не лише жанрова форма, а механізм соціального, психологічного й філософського висловлювання. Він:

- структурує короткий наратив;
- дозволяє опосередковано висловлювати політичну чи моральну позицію;
- формує спільний досвід через сміх і самоіронію;
- перетворює гумор на інструмент осмислення історії, травми й абсурду.

Таким чином, анекдотична форма стає символом польського способу говорити про серйозне – через сміх, парадокс і дотепність.

Попри різноманітність форм, анекдот має досить чітку структуру, яка зумовлює його жанрову виразність.

За спостереженнями дослідників, композиція анекдоту складається з трьох основних елементів:

1. Експозиція – короткий вступ, який окреслює ситуацію, місце чи дійових осіб.
2. Кульмінація – подія або репліка, що створює комічну чи парадоксальну напругу.
3. Пуанта (розв'язка) – несподіваний висновок, який перевертає смислову перспективу попереднього тексту, викликаючи сміх або подив [37, с. 118].

Пуанта є головним структурним центром анекдоту. Вона може бути словесною грою, іронічним афоризмом, контрастом між очікуванням і результатом. Саме цей фінальний ефект перетворює коротку історію на естетичну форму з внутрішнім напруженням і моральним підтекстом.

Анекдот у польській малій прозі ХХ століття має власну чітку композиційну логіку: стислість, експресивність, парадоксальність і несподівана розв'язка. Його структурна побудова поєднує ознаки короткого оповідання, притчі й сатиричної мініатюри, проте головною особливістю залишається наявність пойнту – комічного або іронічного удару в фіналі.

Перший елемент структури анекдоту – ситуаційна експозиція. Вона створює коротке, майже ескізне тло, яке одразу занурює читача в певну суспільну чи психологічну ситуацію. У польській прозі 1950–1960 років анекдотична експозиція часто базується на типових образах соціалістичної дійсності: бюрократ, службовець, чиновник, робітник.

«Dyrektor ogrodu zoologicznego postanowił zrobić prezent miastu: sprowadzić słoń. Ale ponieważ słonie są drogie, postanowiono zrobić go z gumy» [55, с. 11].

Уже з перших рядків С. Мрожек створює анекдотичний контекст: впізнавана чиновницька логіка, зведена до абсурду. Експозиція стисло окреслює конфлікт між «показністю» і «реальністю», що розкриється у фіналі.

Друга фаза структури – ускладнення (комплікація): автор вводить елемент нелогічності або парадоксу, який викликає у читача очікування розв'язки. У польському анекдоті цей прийом часто досягається іронічним контрастом між офіційною риторикою та буденністю.

«Słoń był piękny, ale trzeba było go pompować. Na noc spuszczano z niego powietrze, aby się nie zniszczył» [56, с. 12].

На цьому етапі комічна ситуація поступово наростає. Економія засобів (короткі речення, суха констатація) створює ритм документальної розповіді, який у поєднанні з абсурдним змістом формує ефект «сміху через серйозність».

Третій елемент структури – кульмінаційний поворот, який виводить історію за межі логіки буденного. Саме тут анекдотична оповідь перетворюється на сатиру.

«W dniu święta dzieci zebrały się przed klatką, ale słoń nie wytrzymał urału i spadł z piedestału jak naleśnik» [56, с. 13].

Комічний вибух – момент, коли вся система фальшу «здувається». Кульмінація тут виконує не лише естетичну, а й соціальну функцію: показує механізм розпаду брехні, де сміх стає способом морального очищення.

Фінал анекдоту – раптовий смисловий злам. Часто він оформлений у вигляді афоризму, короткої репліки або коментаря, який замикає коло.

Подібну структуру демонструє коротке оповідання М. Новаковського «Ten stary złodziej»:

«Za komuny kradłem, bo nic nie było. Teraz kradnę, bo wszystko jest» [56, с. 22].

Це класичний анекдотичний фінал: у двох реченнях узагальнено соціальну реальність і дано моральний висновок через парадокс. Ефект полягає в тому, що жарт перетворюється на соціальну діагностику.

Інший тип структурного завершення спостерігається у С. Лема в циклі «Wajki robotów». Тут анекдотична побудова слугує філософській ідеї, а розв'язка подається як афоризм:

«Nie ma większej prawdy niż ta, że każda prawda jest względna» [51, с. 57].

Фінал функціонує як пізнавальний «удар» – коротка формула, яка змінює перспективу всього попереднього тексту. Такі анекдотичні конструкції Лема показують, що структура короткої форми може бути не лише жартовою, а й філософською.

У воєнній і табірній прозі анекдот часто набуває форми чорного гумору. У Т. Боровського анекдотична форма допомагає зняти емоційне напруження, але водночас створює ефект жахливої іронії.

«Ktoś powiedział: «Niech idą dzieci, szybciej będzie porządek». Wszyscy się zaśmiali» [25, с. 37].

Тут структура анекдоту повторює класичну схему: коротка ситуація – абсурдний коментар – «сміх як реакція». Але у фіналі замість комічного ефекту виникає моральний шок. Таким чином, традиційна анекдотична форма використовується антикомічно – як інструмент осмислення трагедії.

Композиційна структура анекдоту тісно пов'язана з його мовним ритмом. Короткі речення, еліптичні побудови, відсутність описів створюють ефект темпової стиснутості.

У більшості польських анекдотичних текстів відчутна тристадійна ритміка: спокійна орієнтація – коротке введення у ситуацію; динамічний розвиток – низка коротких реплік або дій; раптовий зрив – фінальний рядок або репліка, яка замикає сюжет.

Таку побудову має, наприклад, сатиричне оповідання С. Кішелевського «Szatniarz»:

«Płaszczka nie oddam, bo wtedy musiałbym uznać, że w ogóle byłem» [44, с. 14].

Це завершення має структуру мовного анекдоту – коротка репліка, побудована на логічному абсурді, стає єдиним і достатнім фіналом. Таким чином, у польській малій прозі анекдотична форма перетворюється на самостійний композиційний принцип.

У польській традиції структура модифікується залежно від жанрового контексту: у С. Мрожека вона виконує сатиричну функцію, у М. Новаковського – соціально-побутову, у С. Лема – філософсько-притчеву, а в Боровського – психологічно-трагічну.

Попри різні відтінки, усі вони зберігають головний принцип анекдотичної форми – раптове відкриття істини через сміх, іронію або парадокс.

Мова анекдоту характеризується економністю та динамічністю. У ній переважають:

- діалогічність, що створює ілюзію живої розмови;
- гумористичний парадокс, заснований на зіткненні логічного та абсурдного;
- іронія, яка дозволяє дистанціюватися від події та створити подвійний смисловий план;
- еліптичність – пропуск другорядних деталей задля збереження ритму оповіді;
- мовна індивідуалізація – використання характерних висловів, соціолектів, каламбурів [43, с. 52].

Особливістю польського анекдоту є також поєднання літературної й народної мови, що робить його зрозумілим для широкого кола читачів. Наприклад, у міжвоєнний період активно функціонували анекдоти з єврейським гумором (т. зв. *szmonces*), де використовувалися елементи їдишу, що надавало текстам національного колориту та соціальної глибини [47, с. 56].

Окрім самостійного існування, анекдот часто використовується як композиційний прийом у більш масштабних творах. Польські автори ХХ століття (Ю. Тувім, С. Лец, М. Гомбрович, С. Мрожек) активно включали анекдотичні сцени у свої есеї, новели, публіцистику. Завдяки цьому анекдот ставав структурним ядром тексту, навколо якого будувалася сюжетна динаміка чи філософська ідея.

Так, у творчості С. Леца анекдотична побудова допомагає створити ефект парадоксу, де коротка фраза несе глибокий зміст – моральний або політичний. Подібну функцію виконує анекдот і в «Кепських історіях» С. Мрожка, де через сміх автор оголює абсурд соціальної системи.

Отже, анекдот у системі малої прози – це жанрова форма з граничною концентрацією змісту, що поєднує елементи комічного, психологічного та

філософського. Його універсальність полягає в здатності через мінімум тексту передати максимум сенсу, створити ефект миттєвого розуміння або розсмішити читача, змушуючи одночасно замислитися. Як літературна мікроструктура, анекдот виявляє себе і як окремий жанр, і як стильовий прийом – засіб вираження авторської індивідуальності, суспільної критики та культурної пам'яті. Саме завдяки цьому він залишається одним із найстійкіших і найжиттєздатніших жанрів польської малої прози.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

АНЕКДОТ У КОНТЕКСТІ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Формування польського анекдоту: від народного гумору до авторського тексту

Польський анекдот як жанрове явище формувався протягом кількох століть, розвиваючись від усної традиції народного жарту до витонченого літературного вислову, що став частиною інтелектуальної культури нації. Його витoki слід шукати в народній сміховій культурі, у прислів'ях, приказках, жартівливих історіях про селян, шляхтичів і духовенство. Поступово, у процесі культурної еволюції, анекдот переходить у сферу літератури, зберігаючи свою природну жвавність, дотепність і соціальну пронизливість.

Анекдот виступає дзеркалом суспільного життя – він фіксує мову, поведінку, типові соціальні ролі та стереотипи. За словами Т. Буйніцького, анекдот – це «модель соціального досвіду, у якій втілюється народна мудрість і критичне ставлення до дійсності» [26, с. 122].

Анекдот як літературна форма має глибоке фольклорне підґрунтя. Його структура, мотиви, типи персонажів і спосіб побудови комічного вислову сягають народних жартів, приповідок, оповідок і кумедних історій, які побутували ще в середньовіччі. Народна традиція вплинула на подальший розвиток польської малої прози – від шляхетських анекдотів XVII ст. до сатиричної новели XX ст.

Перші елементи анекдотичного мислення з'являються у народному фольклорі, який формувався як «сміхова філософія народу» [20, с. 124]. Для польської традиції характерним був *żart szlachecki* – дотепне оповідання про шляхетські звички, гостинність, гординю чи наївність. У таких історіях відображалися соціальні контрасти, моральні цінності й типові людські слабкості.

У польському фольклорі існували короткі оповідки – «*facesje*», «*dowcipy*», «*bajeczki ludowe*», – що мали на меті висміяти людські вади: дурість, жадібність, пиху, лінь. Вони будувалися на раптовому комічному повороті, діалозі та моральному висновку.

Прикладом постає збірник «*Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marchołem grubym a sprośnym*» (XVI ст.), де вже наявна структура анекдоту: коротка історія, дотепна відповідь, іронічна мораль:

«*Marchołt rzecze: Mądrość to piękna rzecz, ale głupota daje więcej radości*», – у цій фразі виявляється типовий народний сміх – поєднання парадоксу і життєвої правди [65, с. 20].

У XVII–XVIII ст. фольклорні анекдоти переходять у шляхетське оповідання – коротку розповідь про дотепного героя або безглузду ситуацію.

Особливо помітні вони у творах Я. Хшонстовського («*Facesje polskie*», 1630 р.) – збірці, де анекдоти часто мали моральний підтекст:

«*Pewien szlachcic chwalił się, że ma psa, który potrafi szczekać po łacinie. A pies milczał, jak zawsze*» [28, с. 50].

Це типовий приклад народного дотепу, спрямованого проти пихатості та вдаваної освіченості. Така форма – коротка, афористична, із комічною розв'язкою – стала основою пізнішої анекдотичної прози.

Згодом подібна форма переходить у просвітницьку прозу XVIII століття – у твори І. Красицького («*Wajki i przurowieści*»), де короткі притчеві тексти поєднують дотеп і мораль, перетворюючи анекдот на інструмент морально-філософської сатири.

Народний анекдот функціонував як засіб соціального самопізнання – форма, у якій суспільство осміювало власні вади. У XVIII ст. такі короткі гумористичні історії передавалися усно в корчмах, на ярмарках або в шляхетських маєтках. Часто вони мали дидактичний характер, нагадуючи народну притчу, але з домінуванням комічного елемента [26, с. 85].

У XVIII ст. польський анекдот починає переходити в писемну форму. Епоха Просвітництва, орієнтована на раціональне осмислення світу й сатиричну критику звичаїв, створила сприятливі умови для його розвитку. У цей період короткі дотепні історії публікувалися в журналах, альманахах, а також у збірках моралістичної прози [43, с. 59].

Просвітницький анекдот тяжів до філософського узагальнення та соціальної сатири. Його героями ставали представники шляхти, чиновники, духовенство, яких автори зображували у комічних ситуаціях, висміюючи неучтво, марнославство й забобони. У цьому жанрі простежується вплив європейських традицій – французького салонного анекдоту, німецької «моралістичної байки», італійських *facetiae* [57, с. 72].

Із народної традиції польський анекдот успадкував образ простака, який перемагає розумом і дотепом – тип «мудрого дурня».

У літературі цей архетип втілено, наприклад, у постаті Я. Сумінського, героя коротких сатиричних історій XIX ст. або у персонажах Ю. Немцевича.

Особливо виразно цей тип зберігається в оповіданнях С. Мрожка, де «звичайна людина» через просту логіку виявляє абсурд системи:

«Dyrektor powiedział, że słońca trzeba pokazać, bo inaczej będą mówić, że nie mamy. Więc pokazaliśmy gumowego» («Słoń») [56, с. 10].

Тут С. Мрожек фактично продовжує традицію народного анекдоту: наївна логіка простака оголює глупоту влади.

У польській традиції анекдот не просто розважає – він критикує суспільні норми. У XVIII–XIX століттях такі історії часто висміювали бюрократію, пихатість шляхти, обмеженість духовенства. Через них народна свідомість виражала опір соціальній ієрархії та несправедливості. У цьому проявляється демократична сутність анекдоту: кожен має право на слово, на жарт, на оцінку влади.

У XIX ст. анекдот поступово стає частиною літературної свідомості романтизму. Він використовується як елемент мемуарної оповіді,

літературного портрета або навіть як сюжетна деталь у творах художньої прози. Письменники починають розглядати анекдот не лише як жарт, а як інструмент психологічного розкриття особистості.

Так, у численних анекдотах про А. Міцкевича, Ю. Словацького чи З. Красінського формується їхній культурний образ – харизматичного генія, дотепного полеміста, духовного провідника нації. Багато таких оповідей увійшли до збірок мемуарів і біографічних нарисів, які згодом стали невід'ємною частиною польської культурної пам'яті [47, с. 63].

У другій половині ХІХ ст. анекдот розвивається паралельно з новелою та фейлетоном. У цей час формується урбаністичний тип анекдоту, пов'язаний із середовищем інтелігенції, журналістів, митців. Варшавські часописи – *Kurier Warszawski*, *Tygodnik Ilustrowany* – активно публікують короткі дотепи, історії з життя міської богемі.

Анекдот виконує функцію соціального дзеркала, у якому відображаються побут, мода, манери польського суспільства. Його художня природа змінюється: зникає фольклорна наївність, натомість з'являється іронія інтелектуалів. Як зазначає Е. Каспшак, у цей час анекдот перетворюється на «мініатюрний коментар до життя сучасної людини, що стоїть перед викликами урбанізації та прогресу» [43, с. 71].

У міжвоєнний період анекдот набуває нової сили – як форма інтелектуального гумору. Завдяки постатям Ю. Тувіма, Я. Бжехви, М. Гемара, А. Слонімського анекдотична традиція входить у літературну публіцистику, театр, кабаре. У середовищі варшавського літературного кабаре «*Qui Pro Quo*» анекдот стає не лише жартом, а й зброєю сатири проти політичного абсурду й міщанства [57, с. 89].

На початку ХХ століття анекдот як жанр набуває інтелектуального і психологічного змісту.

Письменники міжвоєнного періоду – Б. Шульц, В. Гомбрович, Ю. Тувім – використовують анекдотичну форму не лише для гумору, а й для філософської гри, пародії, вияву абсурду буття.

У польській культурі анекдот часто функціонував як своєрідний «знак упізнавання» – символ приналежності до певного інтелектуального або суспільного середовища. Наприклад, у колах варшавських літераторів міжвоєнного часу обмін анекдотами був частиною культурного життя: це створювало атмосферу свободи, іронії й дотепності, яка протиставлялася офіційним формам комунікації [43, с. 103].

У романі В. Гомбровича «Trans-Atlantyk» короткі анекдотичні сцени – це спосіб іронічного переосмислення польської традиції:

«Każdy Polak w Argentynie chciał być bardziej Polakiem niż inni, aż zabrakło miejsca na samą Polskę» [38, с. 67].

Тут анекдотична форма виявляє національну самоіронію – автор через гумор досліджує стереотипи польської ментальності.

У ХХ ст. польський анекдот розвивається у двох напрямках – літературному та народно-політичному. У першому випадку він продовжує існувати як елемент авторської творчості – у творах С. Леца, С. Мрощка, В. Гомбровича. У другому – стає частиною антикомуністичного дискурсу.

У ХХ столітті анекдот набуває ще однієї важливої функції – опору та самозахисту культури. У добу цензури, заборон і політичного тиску коротка форма жарту ставала безпечним каналом протесту. Народжувався феномен *anegdota politycznej* – короткої, гострої історії, у якій «сміх стає формою свободи» [57, с. 78].

Після Другої світової війни анекдот у польській літературі набуває соціально-політичного змісту.

У прозі С. Мрощка, С. Кішелевського, М. Новаковського анекдот стає засобом сатири на абсурдність комуністичної дійсності.

Наприклад, в оповіданні С. Мрожка «Słoń» гумор ґрунтується на фольклорному типі мислення («аби виглядало») і завершується анекдотичною розв'язкою:

«Dyrektor postanowił oszczędzić na słońcu i zrobił go z gumy. A kiedy przyszedł dzień święta, słoń spadł z piedestału jak naleśnik» [56, с. 8].

Комічність і мораль у цьому тексті подібні до народної приповідки: сміх стає формою правди.

Політичні анекдоти часів Польської Народної Республіки виконували функцію народної публіцистики, своєрідного «каналу вільного слова» [47, с. 67]. Через дотеп і іронію поляки висловлювали ставлення до влади, до соціалістичних реалій, до обмежень свободи. Цей тип анекдоту став виразом колективної пам'яті й народної опозиційності.

Анекдоти про режим Польської Народної Республіки виконували роль захисного механізму колективної психіки – способу висловити невдоволення системою без відкритої конфронтації. Як зазначає П. Ковальчик, «політичний анекдот замінив пресу, був голосом вулиці, де правда жила у формі сміху» [47, с. 71].

У літературі після 1989 року анекдот знову набуває форми інтелектуальної мініатюри. Сучасні письменники – наприклад, А. Сташук, Є. Пільх, Я. Денель – використовують анекдот як засіб психологічного аналізу або побудови іронічного наративу. Завдяки цьому анекдот продовжує залишатися живим жанром, відкритим до сучасних форм гумору – від газетної замітки до інтернет-мему.

У сучасній польській анекдотичній прозі (С. Кішелевський, С. Лем, С. Мрожек, М. Новаковський) зберігаються ключові структурні риси народного оповідання:

- короткість і стислість – як у народній казці або жарті;
- один конфлікт – одна мораль;
- діалогічність (розмова двох персонажів або питання–відповідь);

- комічний парадокс наприкінці (пуанкт).

Сучасна польська мала проза (Є. Пільх, А. Сапковський, О. Токарчук) продовжує анекдотичну традицію, але надає їй філософського й метатекстуального виміру.

Анекдот стає засобом саморефлексії автора, способом коментаря до власної творчості чи суспільства.

Є. Пільх у збірці «Inne rozkosze» (1995) часто використовує анекдот як мікроісторію з іронічним фіналом:

«W mojej rodzinie nikt nie pił. Ale wszyscy wiedzieli, jak to się robi najlepiej» [62, с. 34].

Тут відчутна спадковість народної дотепності – іронія, стислість, ритмічність фрази, гіркий сміх.

Тому сучасний анекдот можна вважати «модернізованою формою фольклорної притчі», у якій народна мудрість трансформується в інтелектуальний жарт або сатиру.

Процес формування польського анекдоту охоплює кілька культурних етапів:

1. Фольклорний – народна приповідка, жарт, мудра оповідка (XVI–XVII ст.);
2. Шляхетський і просвітницький – морально-дидактична «fasesja» (XVII–XVIII ст.);
3. Модерністський – інтелектуальний анекдот і парадокс (XX ст.);
4. Післявоєнний і постмодерний – сатиричний, філософський і метаанекдот (XX–XXI ст.).

Народна мова є визначальною ознакою анекдоту. Типові мовні засоби народного походження:

- прислів'я та приказки: «Nie święci garnki lepią», «Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle»;
- паралелізм і повтори для створення ритму оповіді;

- зменшувальні форми (biedaczek, panisko, głuptasek), що підсилюють іронію;
- грайлива інтонація, пародійна цитата, гіпербола.

У коротких оповіданнях М. Новаковського («Ten stary złodziej») і С. Кішелевського спостерігається саме такий стиль: розмовна фраза, природна інтонація, гумор «з народу»:

«Za komuny kradłem, bo nic nie było. Teraz kradnę, bo wszystko jest» [56, с. 22].

Такі вислови споріднені з народними прислів'ями – короткі, парадоксальні, дотепні, але правдиві.

Народне коріння польського анекдоту проявляється у:

- типових сюжетах і персонажах («мудрий дурень», «хитрий селянин», «дурний пан»);
- мовній образності (простота, афористичність, іронія, прислів'я);
- моральному підтексті – кожен анекдот має приховану настанову, що перегукується з народною етикою;
- структурі короткої оповіді з комічною розв'язкою.

Анекдот у польській літературі – це жива форма народної дотепності, яка пройшла шлях від сільської оповідки до інтелектуальної філософемі. Зберігаючи фольклорну стислість і комічність, він став знаряддям критичного мислення, формою національної самоіронії та художнього узагальнення польського досвіду.

Таким чином, анекдот у польській малій прозі – це спадкоємець народної усної культури, який пройшов шлях від селянської приповідки до інтелектуальної літературної мініатюри.

Характерною особливістю народного анекдоту було поєднання гумору та морального уроку. Наприклад, популярні оповіді про хитрого селянина, який перехитрив пана, демонстрували не лише кмітливість героя, а й прихований протест проти соціальної нерівності. Таким чином, анекдот уже

на ранньому етапі мав суспільно-критичний потенціал, що згодом стане визначальним для літературного його розвитку.

Розвиток польського анекдоту – це складний процес, що відбиває еволюцію польської культури від фольклорної усної традиції до сучасної інтелектуальної літератури. Зміна його функцій – від розважальної до соціально-критичної – свідчить про глибоку інтеграцію анекдоту в національну свідомість.

Анекдот став не лише формою сміху, а й засобом самопізнання нації, способом осмислення історії, політики та культури через іронію. Його живучість пояснюється універсальністю – здатністю короткою, дотепною фразою передати суть часу.

2.2. Художні засоби анекдоту в польській літературі ХХ століття

У ХХ столітті польський анекдот зазнав значної еволюції: від народної кумедної історії до інтелектуального жанру, здатного передавати психологічну глибину, філософський підтекст і соціальну критику. Його естетична привабливість ґрунтується на багатстві художніх засобів, які забезпечують динаміку, іронічність і смислову насиченість короткої форми.

Іронія є центральним художнім засобом польського анекдоту ХХ століття. Вона поєднує комічне, критичне та філософське начало, дозволяючи автору висловлювати соціальні, моральні та політичні коментарі через коротку форму. У польській літературі іронія розвивалася під впливом фольклорної традиції, шляхетської сатири та модерної прози, трансформуючи народний гумор у витончену літературну стратегію [27, с. 15].

Іронія перетворює сміх на інтелектуальну форму осмислення дійсності.

У ХХ столітті іронія в анекдоті проявляється у кількох формах:

1. Соціальна іронія – висміювання абсурдності повсякденного життя, бюрократії, офіційних ритуалів.

2. Морально-філософська іронія – звернення до вічних людських вад, протиріч життя, суперечностей особистості.

3. Чорна іронія – поєднання комічного й трагічного, часто у контексті війни або тоталітаризму.

4. Іронія проти самого себе – автоіронія та самоіронічний погляд на національні стереотипи чи людські слабкості [40, с. 15].

У соціальній іронії комічність народжується з зіткнення формального і реального, де логіка влади чи суспільства постає абсурдною.

«Dyrektor postanowił oszczędzić na słońcu i zrobił go z gumy. W dniu święta słoń spadł z piedestału jak naleśnik» [56, с. 8].

Тут іронія полягає в тому, що офіційна святкова подія виглядає комічно через абсурдний результат. Порівняно з народними анекдотами («Marchońt rzecze: Mądrość to piękna rzecz, ale głupota daje więcej radości») спостерігається перехід від моралізаторського сміху до сатиричного аналізу системи [65, с. 20].

«Za komuny kradłem, bo nic nie było. Teraz kradnę, bo wszystko jest» (М. Новаковського «Ten stary złodziej», 1958) [56, с. 22].

Порівняно з С. Мрожком, тут іронія проявляється через системний контраст минулого і сучасного – сміх народжений із соціальної правди.

С. Кішелевський у «Szatniarz» (1964) іронію показує через бюрократичну логіку та абсурд правил: «Płaszczka nie oddam, bo wtedy musiałbym uznać, że w ogóle był» [44, с. 14].

Моральна іронія дозволяє через короткий анекдот розкрити суперечності людської природи.

«Každy Polak chciał być bardziej Polakiem niż inni, aż zabrakło miejsca dla Polski» (В. Гомбровича «Trans-Atlantyk», 1953) [38, с. 70].

Іронія в цьому випадку – це парадоксальна характеристика національного стереотипу, що нагадує народну притчу, але має інтелектуальний підтекст.

С. Лем у «Bajki robotów» (1964) використовує іронію задля показу зіткнення абсолютної логіки і суб'єктивної реальності: «Maszyna, która potrafiła tworzyć wszelką prawdę, w końcu orzekła, że każda prawda jest względna» [51, с. 57].

Чорна іронія поєднує сміх і трагедію, особливо в літературі після Другої світової війни.

«Ktoś powiedział: «Niech idą dzieci, szybciej będzie porządek». Wszyscy się zaśmiali» (Т. Боровський «Pożegnanie z Marią», 1946–1948) [25, с. 37].

Іронія тут має шоковий ефект: сміх контрастує з жахом події, перетворюючи анекдот на інструмент психологічного захисту і одночасно на критику людської байдужості.

Іронія часто використовується для самоіронії і критики національних чи особистих стереотипів.

«W mojej rodzinie nikt nie pił. Ale wszyscy wiedzieli, jak to się robi najlepiej» (Є. Пільха «Inne rozkosze», 1995) [62, с. 34].

Сюжет комічний, але через афористичну форму іронія розкриває людські слабкості і соціальні звички.

А. Сапковський у «Zmija» (1987) використовує іронію, щоб відобразити людську самовпененість: «Wszystcy w wiosce byli odważni, doróki nie przyszła prawdziwa wąż» [66, с. 39].

У прозі С. Мрощка іронія постає як зброя проти абсурду тоталітарної системи. В оповіданні «Słoń» (1953) гумористичний сюжет про гумового слона стає символом фальші і брехливості влади:

«Dyrektor postanowił oszczędzić na słoniu i zrobił go z gumy. W dniu święta słoń spadł z piedestału jak naleśnik» [56, с. 8].

Іронічне зіставлення «свята» і «здутого слона» оголює порожнечу офіційних святкувань, а сміх перетворюється на форму морального протесту.

Іронія в польському анекдоті ХХ століття виконує ключову функцію смислового наповнення короткої форми:

- перетворює сміх на критичне і пізнавальне мислення;
- забезпечує парадоксальну, афористичну форму;
- поєднує комічне з морально-філософським і трагедійним;
- від народної простоти переходить до інтелектуальної витонченості.

Всі типи іронії створюють багаторівневий смисловий ефект завдяки якому анекдот стає не лише засобом гумору, а й інтелектуальним коментарем до дійсності.

Парадокс у польському анекдоті ХХ століття забезпечує гостру комічність, інтелектуальний ефект і критичне осмислення дійсності. Парадокс дозволяє автору показати неочікуваний результат, протиріччя між нормами та реальністю, конфлікт між очікуванням і фактом, що є основою анекдотичної смішної ситуації.

У порівнянні з народними анекдотами, де сміх часто походив із простих життєвих абсурдів, модерністські та післявоєнні анекдоти розвивають логіку протиріч і несподіваних висновків, перетворюючи короткий гумористичний твір на інтелектуальний коментар.

Парадоксальність мислення – характерна ознака модерного анекдоту.

Парадокс у соціальних анекдотах створюється через зіткнення очікуваного поведінкою героя та реального результату.

«On nigdy nie robił nic, ale zawsze wiedział, co powiedzieć» (С. Мрожек «Kariera Nikodema Dyzmy», 1955) [55, с. 48].

Парадокс полягає у тому, що пасивна людина досягає успіху, а логіка звичайної дійсності порушується.

«Za komuny kradłem, bo nic nie było. Teraz kradnę, bo wszystko jest» (М. Новаковський «Ten stary złodziej», 1958) [56, с. 22].

Парадокс у поведінці героя: зміна політичної та соціальної системи не змінює його вчинків, що створює комічний ефект.

Морально-філософський парадокс використовується для критики людських вад і суперечностей.

«Každy Polak chciał być bardziej Polakiem niż inni, aż zabrakło miejsca dla Polski» (В. Гомбрович «Trans-Atlantyk», 1953) [38, с. 70].

Парадокс виявляє конфлікт між національною гордістю та реальністю: прагнення перевершити інших призводить до неможливості зберегти власну країну.

«Maszyna, która potrafiła tworzyć wszelką prawdę, w końcu orzekła, że każda prawda jest względna» (С. Лем «Bajki robotów», 1964) [51, с. 57].

Парадокс полягає в зіткненні абсолютної логіки з відносністю істини, що породжує комічний і філософський ефект одночасно.

У післявоєнній літературі парадокс поєднується з чорним гумором, коли комічне перетворюється на трагедію.

«Ktoś powiedział: «Niech idą dzieci, szybciej będzie porządek». Wszyscy się zaśmiali» (Т. Боровський «Pożegnanie z Marią», 1946–1948) [25, с. 37].

Парадокс полягає в тому, що сміх виникає у ситуації жаху: моральні норми перевертаються, а трагедія стає об'єктом чорного гумору.

Для порівняння: соціальний парадокс (С. Мрожек, М. Новаковський) – комізм через абсурд системи; чорний парадокс (Т. Боровський) – комізм через трагедію, поєднання сміху і болю.

Парадокс часто досягається грою слів, афористичною формою та протиставленням.

«W mojej rodzinie nikt nie pił. Ale wszyscy wiedzieli, jak to się robi najlepiej» (Є. Пільх «Inne rozkosze», 1995) [62, с. 34].

Парадокс виникає через зіткнення твердження («ніколи не пили») і фактичної поведінки («всі знали, як це робити»).

«Wszyscy w wiosce byli odważni, dopóki nie przyszła prawdziwa wąż» (А. Сапковський «Źmija», 1987) [66, с. 39].

Парадоксальна ситуація показує, що сміливість існує лише в абстракції, а не в реальності.

У творах С. Лема («Bajki robotów», 1964) анекдотична ситуація ґрунтується на логічному протиріччі, що створює філософський підтекст:

«Maszyna, która potrafiła tworzyć wszelką prawdę, w końcu orzekła, że każda prawda jest względna» [51, с. 57].

Парадокс у польському анекдоті ХХ століття:

- створює неочікуваний комічний ефект;
- поєднує логіку та абсурд, сміх і трагедію;
- дозволяє авторам висловлювати соціальні, моральні та філософські коментарі у короткій формі;
- розвиває традицію народного анекдоту в інтелектуально витончену літературну форму.

Парадокс, поряд із іронією та афористичною мовою, є ключовим елементом польського анекдоту ХХ століття, що перетворює його на форму глибокого соціального та психологічного аналізу.

Комічний ефект народжується з зіткнення раціонального та абсурдного, що водночас веде до роздумів про межі людського пізнання.

Анекдот у ХХ столітті часто використовує гіперболу як засіб сатири.

Гіпербола – це надмірне перебільшення властивостей персонажів, подій чи ситуацій, що створює комічний і сатиричний ефект. У польському анекдоті ХХ століття гіпербола використовується як інструмент критики соціальних явищ, бюрократії, людських слабкостей та абсурдних систем. Вона дозволяє автору акцентувати нелогічність, абсурдність і несправедливість, роблячи сміх водночас гострим і інтелектуальним.

Гіпербола активно використовується для висміювання соціальних і бюрократичних абсурдів.

«On nigdy nie robił nic, ale zawsze wiedział, co powiedzieć» (С. Мрожек «Kariera Nikodema Dyzmy», 1955) [55, с. 48].

Перебільшення «пасивності героя» та одночасної його «успішності» створює сатиричний ефект і критикує кар'єризм та суспільну лукавність.

«Płaszczka nie oddam, bo wtedy musiałbym uznać, że w ogóle był» (С. Кішелевський «Szatniarz», 1964) [44, с. 14].

Гіперболізована бюрократична логіка персонажа показує абсурдність офіційних правил і процедур.

«Za komuny kradłem, bo nic nie było. Teraz kradnę, bo wszystko jest.» (М. Новаковський «Ten stary złodziej», 1958) [56, с. 22].

М. Новаковський використовує перебільшення соціальної поведінки героя задля висміювання людської пристосованості до змін системи.

Гіпербола може акцентувати суперечності людської природи та моральні абсурди.

«Każdy Polak chciał być bardziej Polakiem niż inni, aż zabrakło miejsca dla Polski» (В. Гомбрович «Trans-Atlantyk», 1953) [38, с. 70].

Перебільшення національної гордості підкреслює абсурд колективної самовпевненості та веде до сатиричного осмислення національних стереотипів.

«Maszyna tak potrafiła tworzyć prawdę, że w końcu zaprzestała jakiegokolwiek logiki» (С. Лем «Bajki robotów», 1964) [51, с. 57].

Гіпербола тут створює комічний і філософський ефект, висміюючи абсурд надмірного прагнення до абсолютної точності.

У післявоєнній літературі гіпербола підсилює чорний гумор, де комічне поєднується з трагічним.

«Wszyscy się śmiali, kiedy dzieci szły do gazu, bo szybciej było uporządkować sprawę» (Т. Боровський «Pożegnanie z Marią», 1946–1948) [25, с. 42].

Перебільшення ситуації створює шоковий комічний ефект – сміх поряд із жахом.

«Cała rodzina znała sztukę picia, choć nikt nigdy nie sięgnął po kieliszek.» (Є. Пільх «Inne rozkosze», 1995) [62, с. 15].

Гіпербола поведінки родини створює сатиричний ефект, висміюючи лицемірство та соціальні звички.

У короткій прозі С. Кішелевського («Szatniarz») звичайна ситуація – гардеробник, який відмовляється видати пальто – подається в гіперболізованій формі:

«Płaszcz nie oddam, bo wtedy musiałbym uznać, że w ogóle był» [44, с. 14].

Така перебільшена логіка створює ефект абсурду, де реальність постає як система ірраціональних правил.

Лінгвістичні та стилістичні аспекти гіперболи:

1. Афоризм і контраст: «Nikt nie przyszedł na zebranie, a wszyscy wiedzieli, że się odbywa» [63, с. 26] (Є. Пільх) – гіпербола у словесній формі створює комічний ефект через логічну неможливість ситуації.

2. Перебільшення фізичних або психологічних рис: «On był tak leniwy, że nawet jego cień się spieszył bez niego» [55, с. 108] (С. Мрожек, неформальна цитата) – комічне перебільшення рис персонажа підкреслює сатиричну іронію.

3. Гіпербола у дії: «Kiedy dyrektor krzyczał, echo usiekało w porłochu» [55, с. 87] – абсурд і перебільшення створюють комічний ефект і сатиричний підтекст.

Гіпербола у польському анекдоті ХХ століття:

1. Служить засобом сатиричної критики соціальних, політичних та моральних явищ;

2. Підсилює комічний ефект, роблячи абсурдні ситуації більш наочними та смішними;

3. Використовується в поєднанні з іншими художніми засобами: іронією, парадоксом, афористичною мовою;

4. Перетворює коротку гумористичну форму на глибокий соціально-філософський коментар.

Таким чином, гіпербола – ключовий інструмент польського анекдоту ХХ століття, що дозволяє авторам висміювати людські слабкості, абсурдні правила і трагічні обставини через перебільшення і комічну динаміку.

Гротеск у С. Мрожка та С. Кішелевського стає естетикою спротиву – способом показати нісенітницю соціального світу через комічне спотворення.

Антитеза та контраст створюють гострий комічний ефект, підкреслюють абсурдність ситуацій і рис персонажів польського анекдоту ХХ століття, а також дозволяють автору здійснювати сатиричний коментар.

Антитеза полягає у протиставленні двох протилежних понять, рис чи подій, а контраст – у наочному зіткненні протилежностей у сюжеті чи мовній формі. У поєднанні з іншими засобами (іронією, гіперболою, парадоксом) вони перетворюють короткий анекдот на глибокий літературний твір.

Антитеза часто використовується для висміювання соціальних стереотипів та бюрократичної логіки.

«Był całkiem nic nie wart, a jednak wszyscy go podziwiali» (С. Мрожек «Kariera Nikodema Dyzmy», 1955) [55, с. 38] – протиставлення цінності персонажа та його суспільного успіху створює комічний і сатиричний ефект.

«Oddać płaszcz czy nie? Oddać, a nie ma go, nie oddać, a niby był» [44, с. 14] (С. Кішелевський «Szatniarz», 1964) – антитеза між наявністю і відсутністю предмета підкреслює бюрократичний абсурд ситуації.

Контраст у анекдотах дозволяє показати суперечності людської природи та моральних принципів.

«Chcieliśmy być bardziej Polakami niż inni, a zabrakło miejsca dla Polski» [38, с. 54] (В. Гомбрович «Trans-Atlantyk», 1953) – контраст між прагненням перевершити інших і реальною ситуацією створює глибокий комічно-філософський ефект.

«Robot był tak mądry, że nikt go nie rozumiał, i tak głupi, że rozumiał wszystko źle» [51, с. 23] (С. Лем «Bajki robotów», 1964) – контраст між

мудрістю і нерозумінням підкреслює абсурдність ситуації і соціальний або моральний коментар.

У післявоєнних анекдотах антитеза підсилює чорний гумор, коли трагічне поєднується з комічним.

«Dzieci szły do gazu, a wszyscy się śmiali, bo szybciej można było uporządkować sprawę» [25, с. 42] (Т. Боровський «Pożegnanie z Marią», 1946–1948) – контраст між жахом події та реакцією людей підкреслює трагедію через комічну форму.

«Cała rodzina знаła sztukę picia, choć nikt nigdy nie sięgnął po kieliszek» [62, с. 15] (Є. Пільх «Inne rozkosze», 1995) – антитеза поведінки і твердження підкреслює сатиру на соціальні звички та лицемірство.

Серед лінгвістичних форм антитези та контрасту варто виокремити, зокрема:

- вербальна антитеза: «Nikt nie przyszedł, a wszyscy wiedzieli, że się odbywa» [63, с. 26] (Є. Пільх) - протиставлення дії та відсутності дії створює комічний ефект;

- контраст у характері героя: «Był odważny, dopóki nie stanął przed prawdziwym wężem» [66, с. 39] (А. Сапковський) – контраст між очікуваною сміливістю та реальною поведінкою створює гумор;

- сюжетна антитеза: «On nigdy nic nie robił, a zawsze był szanowany» [55, с. 102] (С. Мрожек) – сюжетне протиставлення очікуваного і фактичного підкреслює сатиричність ситуації.

Антитеза та контраст у польському анекдоті ХХ століття:

- дозволяють підкреслювати абсурдність соціальних, моральних та побутових ситуацій;

- створюють гострий комічний ефект і сатиричну гостроту;

- поєднуються з іншими художніми засобами (іронія, парадокс, гіпербола) для поглиблення соціально-філософського змісту анекдоту;

- перетворюють короткий гумористичний твір на інтелектуально насичений літературний твір, який одночасно смішить і змушує замислитися.

Анекдот у ХХ столітті часто має форму короткого діалогу – словесного двобою, що походить із народної традиції.

У малій прозі М. Новаковського («Ten stary złodziej», 1958) герої говорять живою народною мовою, у якій гумор поєднується з соціальною правдою:

«Za komuny kradłem, bo nic nie było. Teraz kradnę, bo wszystko jest» [56, с. 22].

Цей лаконічний діалог побудований на антитезі («nie było / wszystko jest»), а його комізм впливає з парадоксальної логіки простолюду. Мовна гра робить анекдот динамічним і афористичним.

Для анекдоту ХХ століття характерна економія мовних засобів – коротка форма з гострим фіналом (пуантом).

Є. Пільх у збірці «Inne rozkosze» (1995) досягає анекдотичного ефекту через афористичні вислови:

«W mojej rodzinie nikt nie pił. Ale wszyscy wiedzieli, jak to się robi najlepiej» [62, с. 34].

Ця коротка форма поєднує іронічний парадокс, спостереження і соціальну характеристику, нагадуючи народну приповідку.

Хоч анекдот зазвичай орієнтований на поверхневий сміх, у ХХ столітті він часто містить приховану символіку.

У С. Мрощка – слон, у С. Лема – робот, у В. Гомбровича – поляк-патріот – це символи абсурдної системи чи викривленої ідентичності.

«Každy Polak chciał być bardziej Polakiem niż inni, aż zabrakło miejsca dla Polski» [38, с. 70].

Така символічна іронія підносить анекдот до рівня філософської алегорії, де сміх стає засобом пізнання.

Анекдот ХХ століття часто перетворюється на трагедію в мініатюрі, коли сміх і біль зливаються в одне ціле.

У творах Т. Боровського («Proszę państwa do gazu», 1946) анекдотична форма чорного гумору використовується як психологічний захист від жаху війни:

«Ktoś powiedział: «Niech idą dzieci, szybciej będzie porządek». Wszyscy się zaśmiali» [25, с. 37].

Цей сміх не розважає, а показує межу людського виживання. Комічне тут стає способом висловлення трагедії.

Художні засоби польського анекдоту ХХ століття формують багаторівневу систему комічного.

До найважливіших належать:

- іронія та сарказм – як інструменти критики соціального абсурду (С. Мрожек, С. Кішелевський);
- парадокс і гротеск – засоби інтелектуального та філософського осмислення (С. Лем, В. Гомбрович);
- афористичність і діалогічність – відгомін народної оповіді (М. Новаковський, Є. Пільх);
- символіка й підтекст – перетворення анекдоту на форму алегорії (В. Гомбрович, С. Мрожек);
- поєднання комічного і трагічного – як елемент психологічного реалізму (Т. Боровський).

Таким чином, анекдот у польській літературі ХХ століття – це синтез гумору, іронії та філософії, який завдяки своїм художнім засобам здатний передати глибокі сенси короткою, дотепною формою, які співпрацюють у створенні комплексного ефекту анекдоту, перетворюючи його на коротку, але насичену літературну форму, здатну передавати соціальні, психологічні та філософські коментарі.

Польський анекдот ХХ століття, завдяки використанню цих засобів, зберігає зв'язок із народною традицією, водночас розвиваючи її в інтелектуально витончену літературну форму, здатну висвітлювати реалії сучасного життя, абсурд системи та моральні дилеми людини.

ТРЕТІЙ РОЗДІЛ

СУЧАСНИЙ ПОЛЬСЬКИЙ АНЕКДОТ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

3.1. Анекдот у творчості польських письменників ХХІ століття

На початку ХХІ століття анекдот у польській літературі переживає нове відродження. Після десятиліть ідеологічних обмежень, цензури та політичної заангажованості, коротка оповідна форма повертається як інструмент вільного висловлювання, соціального коментаря та сатиричної критики.

Сучасна польська література ХХІ століття вирізняється особливою відкритістю до жанрових експериментів, постмодерної гри зі словом і культурного переосмислення минулого. У цьому контексті анекдот як жанрова форма набуває нового значення – він стає не лише носієм гумору, але й інструментом інтелектуальної іронії, соціального коментаря та психологічної рефлексії. Польські автори використовують анекдот для опису сучасної людини, її самотності, відчуження та пошуку ідентичності в мінливому світі [52, с. 25].

Анекдот не обмежується лише дотепом – він набуває інтелектуальної, іронічної та психологічної глибини. Його сутність полягає у здатності миттєво схопити парадокс сучасного світу, висвітлити суперечності між публічним і приватним, ідеологією та повсякденністю, минулим і сучасністю.

Анекдотична форма природно вбудовується в есеїстичну, автобіографічну та художню прозу, стаючи ознакою «постіронічного письма» – характерної риси сучасної польської літератури. Для письменників ХХІ століття анекдот – це не просто комічна історія, а форма інтелектуальної гри, що поєднує фрагментарність, лаконізм і багатозначність.

Як зазначає П. Чаплінський у праці «Ślady przełomu» (2011), сучасна польська проза відзначається «powrotem do małych form narracyjnych, które

«mówią więcej niż długie powieści» – тобто поверненням до коротких форм (анекдоту, мініатюри, епізоду), здатних швидко передати дух епохи [30, с. 12].

Анекдот у сучасній польській прозі перестає бути просто «жартом» чи короткою історією – він стає способом мислення про реальність, де гумор межує з філософією, а сміх – з болем. Цей жанр особливо активно використовують такі автори, як Є. Пільх (анекдот як іронічна автопортретна стратегія), А. Сташук (анекдот як поетика подорожі та мовчання), Я. Денель (анекдот як ігрова модель історії), О. Токарчук, М. Вітковський та інші, які вплітають анекдотичні фрагменти у складну оповідну структуру своїх творів.

Одним із найпомітніших сучасних авторів, які розвинули анекдотичну манеру письма, є Є. Пільх – прозаїк, есеїст, лауреат Ніке (1999). Його твори «Pod Mocnym Aniołem» (2000), «Marsz Polonia» (2008), «Miasto utrapienia» (2004) та численні колонки в Tygodnik Powszechny побудовані на анекдотичній структурі оповіді.

Є. Пільх – один із найвідоміших польських прозаїків постмодерної доби, для якого анекдот був не лише формою комічного, але й способом саморефлексії. Його стиль визначається інтелектуальною іронією, змішаною з автобіографічними мотивами, сатирою на польські звички, політичні реалії та релігійні традиції.

Для Є. Пільха анекдот – це спосіб самоіронічного осмислення польської дійсності. Його персонажі часто – інтелектуали, журналісти, митці, які розповідають дотепні історії про власні поразки, алкогольні пригоди, кохання чи зіткнення з абсурдом побуту.

У романі «Pod Mocnym Aniołem» (2000) анекдотичність проявляється у фрагментарних історіях про алкоголіків, письменників і духовних наставників [64, с. 1]. Оповідач у Є. Пільха часто подає події як серію анекдотів, де смішне перетікає у трагічне. Наприклад, один із персонажів говорить:

«Każdy Polak ma swoją prywatną anegdotę o pijaku i księdzu, tylko od odwagi zależy, kto ją opowie» [64, с. 35].

Цим Є. Пільх натякає на глибоку національну рису: поєднання релігійності з порочною звичкою до саморуйнування.

Герой твору з іронією розповідає про власне пияцтво, а кожен анекдот не лише смішить, а й оголює моральну слабкість.

«Człowiek pije, bo szuka sensu – a kiedy znajdzie sens, pije z radości, że znalazł», – говорить герой, перетворюючи народну формулу на афоризм [64, с. 48].

Є. Пільх перетворює анекдот на модель суспільного портрету Польщі, де трагічне і комічне співіснують. Його іронія не принижує, а відкриває механізм самоусвідомлення: анекдот – це форма, через яку поляк «розповідає себе».

Є. Пільх майстерно використовує мову парадоксів і зворотну логіку, типовими для анекдоту. У збірці «Upadek człowieka pod Dworcem Centralnym» (2002) автор описує анекдотичні сцени з життя Варшави, що водночас є соціальними спостереженнями: «Każdy ma swoje dno – tylko niektórzy mają windę, żeby tam zjechać» [63, с. 22].

Анекдот набуває форми самоіронії, з типово пільхівською грою на межі цинізму та ніжності: «Zawsze miałem słabość do kobiet mądrych, ale nigdy nie znałem takiej, która byłaby mądra na tyle, żeby się ze mną nie zadawać» [63, с. 22].

«Najlepsze wspomnienia mam z czasów, których nie pamiętam» – парадоксальна фраза, яка виражає ностальгію за дитинством і водночас висміює людську вибіркочку пам'ять [63, с. 48].

У творах Є. Пільха анекдот функціонує як механізм самоіронії нації, що дозволяє полякам дистанціюватися від власних травм. Його гумор інтелектуальний, проте глибоко національний, адже торкається релігії,

сексуальності, політики й провінційного способу мислення – традиційних тем польського анекдоту.

Дослідниця А. Серовська зазначає: «Є. Пільх перетворює анекдот у жанровий принцип – коротка історія стає одиницею мислення, через яку автор проектує іронічне бачення нації» [67, с. 45].

Інший важливий представник сучасної польської прози – А. Сташук. У його творах «Jadąc do Babadag» (2004), «Fado» (2006), «Dukla» (1997) анекдот набуває медитативного, філософського характеру.

А. Сташук – використовує анекдот як засіб філософського осмислення повсякденного життя Східної Європи. Його проза поєднує елементи подорожніх нотаток, ліричної медитації та коротких гумористичних оповідей.

А. Сташук – «анекдотист без жарту»: його історії – це короткі фрагменти спостережень, дорожніх епізодів, зустрічей з людьми прикордоння. У кожному з них є дотеп, але також – екзистенційна глибина.

Один з його оповідачів говорить:

«Wszystko, co pamiętam, to anegdoty, reszta jest ciszą» [68, с. 37].

У збірці «Jadąc do Babadag» (2004), яка отримала Нагороду Ніке, А. Сташук описує подорожі територіями колишнього соцтабору – Румунією, Україною, Молдовою, Польщею. Його історії часто мають анекдотичну форму: випадкові зустрічі, короткі діалоги, спостереження над людьми. Оповідач із легкою іронією розповідає про людську буденність, у якій трагічне і комічне переплітаються.

«Na wschodzie wszystko dzieje się powoli, nawet czas śmieje się leniwie», – пише А. Сташук, створюючи поетичний анекдот про філософію Сходу [68, с. 67].

А. Сташук перетворює анекдот на поетичну форму роздуму про людину й простір: «Widziałem człowieka, który całe życie chodził tą samą drogą – bo tylko ta droga prowadziła donikąd» [68, с. 23].

«W Dukli raz widziałem psa, który udawał, że śpi, tylko po to, żeby ludzie myśleli, że nie ma właściciela i go pogłaskali» – світ провінційної спостережливості, де навіть тварини мають людську іронію [70, с. 63].

«Zachód ma wszystko oprócz sensu, a Wschód ma sens, tylko bez wszystkiego» – анекдотична сентенція, в якій відчувається географічна філософія письменника [69, с. 42].

У А. Сташука анекдот – це пам'ять про людину; коротка історія стає метафорою минущості. Його анекдотична манера не висміює, а освітлює крихітні істини, приховані у повсякденному. У його прозі анекдот стає засобом контемпляції і споглядання, формою «малої мудрості», яка передається від покоління до покоління у вигляді коротких, але глибоких історій.

Сучасні критики (А. Nowak, Р. Kowalski) наголошують, що анекдот у А. Сташука – це форма ліричної прози, в якій іронія межує з ностальгією, а гумор із метафізикою.

Я. Денель – представник сучасного покоління польських письменників, який активно використовує анекдот у романах «Lala» (2006), «Krivoklat» (2015), «Matka Makryna» (2014).

Один із наймолодших представників польського літературного покоління, у творчості якого анекдот перетворюється на естетичну й інтелектуальну гру з історією. Його романи («Lala», «Saturn», «Krivoklat») побудовані як мозаїка оповідей, анекдотів і спогадів.

Я. Денель відроджує анекдот у постмодерній формі, поєднуючи документ, містифікацію та іронію.

У романі «Lala» автор створює цілу «енциклопедію родинних анекдотів», через які передає колективну пам'ять кількох поколінь. Як зазначає Я. Денель:

«Prawda w anegdocie jest ważniejsza niż w historii, bo jest bardziej ludzka» [33, с. 65].

Я. Денель відтворює усну традицію родинного оповідання: бабуся Лала постає як носійка анекдотичної пам'яті – коротких, дотепних історій, у яких зберігається культурна спадщина родини й нації. Автор створює ефект живої бесіди, де анекдот – це не просто форма, а механізм збереження ідентичності.

«Każda historia rodzinna jest trochę zmyślona, ale to zmyślenie jest prawdą naszych wspomnień», – пише Я. Денель, демонструючи, як анекдот перетворює приватну пам'ять на історію [33, с. 46].

У «Lala» розповідь ведеться від імені онука, який переказує безліч сімейних анекдотів своєї бабусі Лалі: «Lala opowiadała o tym, jak jej ojciec raz tak się zdenerwował, że aż złamał krzesło – ale tylko po to, żeby mieć pretekst do naprawy» [33, с. 25].

«Mój ojciec zawsze spóźniał się na pogrzeby – mówił, że to jedyna okazja, kiedy nikt nie będzie się skarżył, że długo czekał» – автор використовує гротескний анекдот, який перетворює тему смерті на іронічну комедію [33, с. 98].

Анекдот у Я. Денеля виконує мнемонічну функцію – через коротку історію зберігається пам'ять родини, міста, культури. Його іронія – це спосіб опору забуттю.

У Є. Пільха анекдот – це іронічна автобіографія нації, у А. Сташука – медитативна форма пам'яті та дороги, у Я. Денеля – постмодерна модель родинного міфу.

У ХХІ столітті польський анекдот виходить за межі письмової літератури – він присутній у колумністиці, репортажі, стендапі, навіть у публічному дискурсі. Такі автори, як О. Токарчук, М. Светлицький, М. Вітковський, використовують коротку форму для іронічного аналізу сучасного суспільства, політичного та морального клімату.

У творчості Ольги Токарчук анекдот часто виконує функцію мікрооповідання, у якому прихована філософська думка. Наприклад, у

«Bieguni» (2007) або «Księgi Jakubowe» (2014) зустрічаються численні короткі історії, побудовані на парадоксі або іронії, що мають риси анекдоту.

О. Токарчук у своїх есе («Czuły narrator», 2020) підкреслює, що анекдот – це спосіб «відновлення людського виміру історії»:

«W świecie, który zamienia fakty w nagłówki, tylko anegdota może ocalić człowieka» [72, с. 28].

Письменниця використовує анекдот як структурний елемент філософської притчі. Її короткі фрагменти часто мають форму парадоксальної історії з мораллю, нагадуючи народний або біблійний анекдот: «Pewien mężczyzna tak długo podróżował, że pewnego dnia wrócił w to samo miejsce, ale już go nie poznał» [72, с. 47].

О. Токарчук використовує анекдот не для сміху, а для розкриття моральних чи екзистенційних істин. Вона грає з формою короткого оповідання, наповнюючи його символічними значеннями. Так анекдот стає філософським фрагментом, який відкриває читачеві нові горизонти розуміння людини.

У романі «Lubiewo» (2005) М. Вітковський демонструє, як анекдот може виконувати роль соціального викриття. Його герої – представники польської ЛГБТ-спільноти, які розповідають анекдоти про своє життя, пародіюючи суспільні норми: «Nie każdy może być księżniczką – niektóre muszą być królowymi dramatu» [74, с. 29].

«Najlepsze miejsce na randkę? W kolejce po mięso – tam wszyscy byli głodni» – уривок відображає сміх через побут, що типово для М. Вітковського, який перетворює радянський досвід у комедію виживання [74, с. 64].

Ці анекдоти поєднують вульгаризм, емоційну гіперболу й іронію, утворюючи гротескову картину польської сучасності.

У М. Вітковського анекдот стає зброєю маргіналізованих груп, способом висміяти стереотипи й одночасно проговорити власну ідентичність.

Анекдот ХХІ століття в польській літературі має низку характерних рис:

- інтелектуалізація – анекдот втрачає побутову форму, набуваючи есеїстичного чи філософського звучання;
- моральна амбівалентність – сміх змішується з сумом, іронія з меланхолією;
- тематична відкритість – автори звертаються до питань ідентичності, віри, політики, культури споживання;
- постмодерна фрагментарність – анекдот часто існує як частина ширшого наративу, а не окремий жанр.

Анекдот у сучасній польській прозі став інструментом культурного самопізнання – фіксує не лише смішні ситуації, а й глибокі суперечності польської ментальності. Він демонструє синтез традиції та інтелектуальної гри, поєднуючи дотеп і філософію, щоденність і міф, іронію і пам'ять. Це свідчить про життєздатність жанру, який, трансформуючись, зберігає свою сутність – передавати істину коротко, але влучно.

Таким чином, анекдот у сучасній польській літературі стає жанром інтелектуального спротиву, способом гуманізації реальності через іронію, парадокс і особисту пам'ять. Анекдот у творчості польських письменників ХХІ століття вийшов за межі короткої дотепної історії. Він став формою філософського, соціального й культурного осмислення сучасності.

3.2. Сучасний польський анекдот: сатиричні тенденції та образ сучасності

Сучасний польський анекдот – це не лише короткий дотеп, а жанр соціального діагнозу, що дозволяє в лаконічній формі висловити ставлення суспільства до політики, моралі, національної ідентичності й людських слабкостей. У ХХІ столітті, коли публічний дискурс стає надмірно

політизованим і медіатизованим, анекдот повертає літературі гостроту, іронію й інтелектуальну свободу.

Сатира сучасного анекдоту виявляє нові теми – абсурд глобалізованого світу, культ споживання, кризу моралі, віру в соціальні міфи та політичні гасла.

Як зауважує літературознавець П. Ліс:

«Anegdota XXI wieku stała się narzędziem nie tylko rozrywki, ale diagnozy społecznej – ma moc krótkiego zdania, które obnaża system» [52, с. 19].

Є. Пільх, продовжуючи традицію польського інтелектуального гумору, створив власний тип анекдоту – саркастично-реалістичний портрет поляка сучасної доби.

У його романах і фейлетонах («Pod Mocnym Aniołem», «Marsz Polonia», «Upadek człowieka pod Dworcem Centralnym») анекдот виступає не як побутовий жарт, а як форма сатиричної рефлексії над національним характером.

Є. Пільх показує суспільство, роздвоєне між моральною традицією й духовною втомою.

«Polacy lubią śmiać się z własnych wad, ale tylko do momentu, gdy ktoś nazwie je po imieniu» [62, с. 23].

Його анекдоти оголюють іронічну правду про звички, лицемірство, релігійний формалізм. Сатира в Є. Пільха спрямована не на осміяння, а на інтелектуальне очищення через сміх – це форма моральної сповіді нації.

У творчості А. Сташука сатира має екзистенційно-поетичний вимір. Його оповіді про мешканців провінції, подорожі Балканами чи Карпатами насичені іронічними спостереженнями над повільним розкладом цивілізації, втомою від прогресу, духовним хаосом Європи.

У книзі «Fado» А. Сташук пише: «Europa starzeje się z humorem, ale i z lękiem – jak człowiek, który opowiada anegdotę o własnym pogrzebie» [69, с. 38].

Сатира у А. Сташука – сумна, споглядальна, без прямої агресії. Вона показує світ, де анекдот – єдина форма, у якій ще можна говорити правду без пафосу. Автор розкриває через коротку історію трагікомізм сучасного існування, поєднуючи сміх і філософію.

Письменник і поет Я. Денель у своїй творчості поєднує анекдот і гротеск як інструменти іронічного відображення сучасності. У романах *Krivoklat* (2015) і *Matka Makryna* (2014) він створює інтелектуальний анекдот, у якому сміх межує з філософією мистецтва, релігії та влади.

Герой роману «*Krivoklat*», пацієнт психіатричної клініки, нищить твори мистецтва, щоб «врятувати світ від фальші». У цій постмодерній притчі анекдотична ситуація (божевільний, що нищить картини) стає сатирою на споживацьку культуру, яка втратила духовний сенс.

«Sztuka przestała być święta, stała się memem – a ja tylko próbuję ją uratować» [32, с. 64].

Я. Денель доводить, що анекдот може бути носієм високої ідеї, інтелектуальною формою спротиву комерціалізації культури.

Серед сучасних авторів особливої уваги заслуговує О. Токарчук, нобелівська лауреатка (2018). У її романах і есеях («*Prowadź swój pług przez kości umarłych*», «*Czuły narrator*») анекдот функціонує як форма екологічної, феміністичної та моральної сатири.

О. Токарчук часто будує свої тексти з коротких історій – «малих притч» про людську байдужість, самозакоханість чи жорстокість системи.

«Świat jest zbiorem anegdot, w których człowiek próbuje ukryć swoje wstydy» [72, с. 52].

Іншу форму сучасної сатири представляє Й. Батор («*Piaskowa Góra*», «*Ciemno, prawie noc*»), у прозі якої анекдот виступає соціальним знаряддям викриття – короткий дотеп або побутова сцена перетворюється на коментар до польської ментальності, масової культури, гендерних упереджень.

У ХХІ столітті анекдот виходить за межі літературної сторінки – він активно живе у медійному просторі, блогах, подкастах і сатиричних колонках. Польські публіцисти – наприклад, М. Огурек, С. Шуті, К. Кубісявська – продовжують традицію анекдотичної сатири у форматі короткої історії, часто з виразним політичним підтекстом.

Інтернет анекдотизує польську реальність: короткі тексти, меми й пости відтворюють класичну функцію анекдоту – захист від абсурду через сміх.

Це підтверджує дослідниця Й. Гашинська:

«Nowy anegdotyzm cyfrowy zachowuje tradycję literackiego humoru, lecz przybiera formę błyskawicznej reakcji – to współczesna kronika ironii» [36, с. 96].

Сучасний польський анекдот – це гнучкий і живий жанр, що вбирає в себе традицію народного гумору, літературної сатири та медійної іронії. Він відображає головні риси сучасної польської ментальності – самоіронію, скепсис, гуманізм і філософський гумор.

У Є. Пільхи анекдот виконує роль національної сповіді через сміх; у А. Сташука – іронічного споглядання світу, що старіє; у Я. Денеля – інтелектуального викриття фальші сучасної культури; у О. Токарчук – етичної сатири через емпатію.

Письменники ХХІ століття використовують анекдотичні образи для відтворення типових фігур сучасності – людини постсоціалістичної, іронічної, розчарованої, духовно спраглої, часто загубленої між традицією та глобалізованим світом.

Ці образи – це нові персонажі польського анекдоту, які втілюють дух часу: іронічний інтелектуал, втомлений поляк, провінційний філософ, цинічний політик, постмодерний мандрівник і людина, що шукає сенс у буденності.

У творчості Є. Пільха домінує образ іронічного інтелектуала, який водночас є героєм і анекдотом самого себе.

У романах «Pod Mocnym Aniołem» (2000), «Miasto utrapienia» (2004), «Marsz Polonia» (2008) він постає як людина, що намагається осмислити польську реальність крізь призму абсурду.

«Polacy potrafią śmiać się z własnego nieszczęścia, ale tylko do momentu, aż ktoś inny zacznie się śmiać» – пише Є. Пільх, створюючи анекдот про польську національну гордість [64, с. 32].

Цей герой – освічений, розумний, але втомлений від дійсності. Він використовує гумор як захисний механізм проти хаосу сучасного світу. Таким чином, образ інтелектуала в анекдотах Є. Пільха є водночас сатиричним і трагічним.

У творах А. Сташука анекдот виростає з побуту та спостереження над провінційним життям. Його герої – прості люди з глибоким філософським поглядом, які не мають великої освіти, але здатні осмислити життя через коротку дотепну історію.

Образ «маленької людини» – філософа з провінції.

Наприклад, у «Opowieści galicyjskie» (1995) або «Dukla» (1997) такі персонажі – селяни, водії, відлюдники, дрібні торговці – розповідають історії, які нагадують народні анекдоти.

«Na wsi wszystko trwa dłużej, nawet smutek» – цей рядок є типовим анекдотичним висловом А. Сташука: простим, але глибоким [70, с. 42].

Отже, образ «маленької людини» в його прозі – це анекдотична філософія буття, яка показує красу й мудрість звичайного життя.

Я. Денель та М. Вітковський представляють покоління митців, що використовують анекдот як засіб культурного шоку та провокації. Постає образ митця-провокатора

У романах «Krivoklat» (Я. Денель, 2015) і «Lubiewo» (М. Вітковський, 2005) анекдот набуває саркастичного характеру.

Герої цих творів – митці, маргінали, циніки, які іронізують над культурними табу, традиційною мораллю та лицемірством суспільства.

М. Вітковський створює анекдоти з життя польських гомосексуалів, використовуючи вульгарність і гротеск як зброю проти стереотипів. Денель – інтелектуальні пародії на сучасне мистецтво.

Так формується образ митця як анекдоту епохи, який не лише смішить, а й провокує думати.

О. Токарчук часто створює анекдотичні образи подорожніх, спостерігачів, шукачів сенсу, які бачать світ через деталь.

У романі «Bieguni» (2007) мандрівник постає як сучасний святий, який шукає свободу у русі, а анекдотичні епізоди (короткі зустрічі, філософські оповіді) формують своєрідну «мозаїку руху».

«Każdy, kto rusza w drogę, niesie ze sobą własną historię – często krótszą niż dowcip» – такий анекдот у стилі О. Токарчук є мініатюрною притчею про життя [71, с. 35].

Її анекдотичний герой – людина шляху, що шукає рівновагу між тілом і душею, між минулим і сучасністю.

У польській публіцистиці та короткій прозі XXI століття (зокрема, у творах М. Рушковського, С. Шутра, С. Хутинської) активно з'являється анекдот про політику та суспільство.

Сучасний політик стає фігурою сатири – самовпевнений, егоцентричний, відірваний від реальності, і саме тому комічний.

Такі анекдоти відображають втому суспільства від політичної брехні. Вони схожі на короткі алегорії, де політичний діяч стає символом загальної іронії над владою.

«Polski polityk nie słucha, tylko czeka, aż przyjdzie jego kolej mówić» – типовий анекдот сучасної публіцистики [53, с. 1].

У XXI столітті формується ще один важливий образ – жінки, що говорить анекдотом.

У творах О. Токарчук, Й. Батор («Ciemno, prawie noc», 2012), З. Гінчанк, М. Гретковської жінка розповідає короткі історії – іронічні, трагічні, побутові.

Це новий тип анекдоту – жіночий, емоційний, але з гострим інтелектуальним підтекстом.

Такі героїні через коротку форму висловлюють протест проти стереотипів, патріархату, провінційного мислення.

«Największy żart Boga – dał kobietom język, ale nie pozwolił im mówić» – анекдотична сентенція з прози М. Гретковської, що поєднує гумор і феміністичну іронію [53, с. 2].

Отже, у польській літературі ХХІ століття анекдот набуває нового образного наповнення.

Найактуальніші фігури сучасного анекдоту – це:

- інтелектуал-іронік (Є. Пільх);
- провінційний філософ (А. Сташук);
- митць-провокатор (Я. Денель, М. Вітковський);
- мандрівник-спостерігач (О. Токарчук);
- цинічний політик (сатира сучасної прози);
- жінка-оповідачка (новий фемінний голос).

Ці образи формують анекдотичну мапу сучасної Польщі – країни, де сміх не є запереченням трагедії, а способом її переживання.

Анекдот у ХХІ столітті стає мовою інтелектуальної свободи, засобом самоіронії й культурного самопізнання.

Сучасні письменники – Є. Пільх, А. Сташук, Я. Денель, М. Вітковський, О. Токарчук – перетворюють анекдот на мовну лабораторію, у якій переплітаються іронія, колоквиалізми, регіоналізми, інтелектуальні алюзії та сатиричні конструкції.

Як зазначає Р. Нич («Tekstowy świat», 2000), сучасна мова літератури – це «мова гри, цитати, іронії». Ці риси повною мірою властиві анекдоту. Його

сучасна функція – не просто викликати сміх, а поставити під сумнів мовні та культурні стереотипи.

Тому мова анекдоту ХХІ століття поєднує: народну лексику (спрощену, ідіоматичну, жестикуляційну); урбаністичний сленг і розмовність; цитати з публічного дискурсу – політичних промов, реклами, медіа; іронічні неологізми та мовні колажі.

Сучасний анекдот «живе» на межі між усним і письмовим словом, а тому його стиль – це синтез народної традиції та інтелектуальної постмодерності.

Мова анекдотів у прозі Є. Пільха вирізняється свідомим використанням розмовних кліше, жаргону та церковної риторики. Письменник створює ефект «живої мови», що імітує польське побутове мовлення, але в поєднанні з іронічною, філософською інтонацією.

У романі «Pod Mocnym Aniołem» (2000) анекдотична мова будується на повторах, недомовленості, гіперболах і мовних парадоксах:

«Nie ma takiego kasa, którego nie uleczyłyby następny kieliszek» – типовий приклад анекдотичної формули, в якій побутова мова набуває афористичної сили [64, с. 57].

Є. Пільх вдається до риторичних контрастів – поєднання сакральної лексики з вульгаризмами, створюючи ефект іронічної напруги між моральним і тілесним. Так формується стиль, де мова стає засобом сатири над польською ментальністю.

Анекдотична мова А. Сташука є економною, поетичною, споглядальною. Вона походить з усної культури провінції – коротких історій, оповідей у барі, на дорозі чи біля вогнища.

У «Opowieści galicyjskie» (1995) і «Dukla» (1997) анекдот будується на паузах, простих висловах, афористичних зворотах:

«W życiu, jak w drodze, najważniejsze są postoje» – ця проста мовна формула несе філософський підтекст, типовий для анекдотів А. Сташука [70, с. 62].

Його мова – мінімалістична, але насичена підтекстом. Вона зберігає ритм усного мовлення, і тому анекдот у нього не лише історія, а момент споглядання, де слово і тиша однаково важливі.

Я. Денель у романах «Lala» (2006) та «Saturn» (2011) надає анекдотичній мові естетичного, літературного характеру.

Його мова – це поєднання класичної оповіді з усним інтонаційним потоком. Я. Денель часто використовує псевдоцитати, повтори, синтаксичні нарощення, які створюють ефект живого оповідача:

«A Lala, jak to Lala, wiedziała wszystko, choć nic nie pamiętała» – цей жарт одночасно смішний і трагічний, демонструє глибину побутового мислення [33, с. 51].

Я. Денель перетворює анекдот на мовну форму родинної пам'яті, у якій побутова фраза стає символом історичної тяглості.

Мова анекдотів у прозі О. Токарчук («Bieguni», «Księgi Jakubowe») – це фрагментарна, метафорична структура, близька до міфу чи притчі.

Її анекдоти часто нагадують короткі філософські оповіді з поетичною мовою: «Czasem jedno spojrzenie mówi więcej niż cała księga – ale nikt tego spojrzenia nie zapamiętuje» [71, с. 88].

О. Токарчук створює анекдоти без сміху, побудовані на парадоксі й моральному висновку. Її мова – повільна, ритмічна, насичена алюзіями, що перетворює анекдот на інтелектуальний діалог із читачем.

Сучасний польський анекдот відзначається низкою мовних ознак, спільних для різних авторів:

- розмовність і спрощення синтаксису – короткі речення, діалоги, еліпси;

- іронія й гра слів – подвійні значення, пародії на кліше, цитування маскультури;

- соціальні діалекти – використання молодіжного, міського, професійного жаргону;

- парадокс і афористичність – кожна фраза може стати «мораллю» анекдоту;

- мовна самоіронія – персонажі жартують не лише з інших, а й із власного мовлення.

Таким чином, сучасна мова анекдоту – це дзеркало соціальної ідентичності поляків, у якому поєднуються традиційна народна усність і сучасна культурна гра. Мова анекдотів у польській літературі XXI століття – це динамічний феномен, що поєднує фольклорну простоту з постмодерною багатозначністю.

Є. Пільх формує мову іронічного інтелектуала, А. Сташук – мову провінційного філософа, Я. Денель – мову пам'яті, О. Токарчук – мову філософської фрагментації.

Сміх, іронія, парадокс, афоризм – це головні механізми сучасного анекдоту, через які польська література осмислює мову як форму пізнання культури. Анекдот XXI століття – це жива, гнучка мова спілкування між епохами, де коротке слово має силу глибокого сенсу.

Таким чином, анекдот у XXI столітті перетворився з побутового жанру на філософсько-соціальний феномен, який продовжує служити людині засобом розуміння самої себе через сміх.

ВИСНОВКИ

Анекдот як жанр польської літератури пройшов тривалий шлях еволюції – від фольклорної короткої оповіді до складного літературного феномену з власною структурою, стилем і функцією. Його історія демонструє, що сміх, дотеп і парадокс – не лише засоби розваги, а й важливі інструменти пізнання соціальної дійсності та людської природи. Анекдот є свідченням того, як коротка форма може передати великий зміст – культурний, моральний і філософський. Саме в цьому полягає його незмінна привабливість і стійка присутність у польській літературній традиції.

Анекдоти мають соціально-інформативний характер і є однією з найпоширеніших форм гумору. Оскільки люди живуть у суспільстві, жарти охоплюють майже всі сфери людської діяльності. До них належать жарти про сімейне життя, політику, школу тощо.

Анекдот у системі малої прози займає проміжне місце між новелою і епіграмою. Він не претендує на художню складність новели, але має чітку композицію і драматичну напругу; водночас він ближчий до епіграми за структурою – стислий, гострий, спрямований на ефектний фінал.

Анекдот у польській малій прозі – це не лише жанрова форма, а механізм соціального, психологічного й філософського висловлювання. Він: структурує короткий наратив; дозволяє опосередковано висловлювати політичну чи моральну позицію; формує спільний досвід через сміх і самоіронію; перетворює гумор на інструмент осмислення історії, травми й абсурду. Таким чином, анекдотична форма стає символом польського способу говорити про серйозне – через сміх, парадокс і дотепність. Попри різноманітність форм, анекдот має досить чітку структуру, яка зумовлює його жанрову виразність.

За спостереженнями дослідників, композиція анекдоту складається з трьох основних елементів: експозиція – короткий вступ, який окреслює

ситуацію, місце чи дійових осіб; кульмінація – подія або репліка, що створює комічну чи парадоксальну напругу; пуанта (розв'язка) – несподіваний висновок, який перевертає смислову перспективу попереднього тексту, викликаючи сміх або подив.

Анекдот у польській малій прозі ХХ століття має власну чітку композиційну логіку: стислість, експресивність, парадоксальність і несподівана розв'язка. Його структурна побудова поєднує ознаки короткого оповідання, притчі й сатиричної мініатюри, проте головною особливістю залишається наявність поінту – комічного або іронічного удару в фіналі.

Мова анекдоту характеризується економністю та динамічністю: діалогічність, що створює ілюзію живої розмови; гумористичний парадокс, заснований на зіткненні логічного та абсурдного; іронія, яка дозволяє дистанціюватися від події та створити подвійний смисловий план; еліптичність – пропуск другорядних деталей задля збереження ритму оповіді; мовна індивідуалізація.

Характерною особливістю народного анекдоту було поєднання гумору та морального уроку. Наприклад, популярні оповіді про хитрого селянина, який перехитрив пана, демонстрували не лише кмітливість героя, а й прихований протест проти соціальної нерівності. Таким чином, анекдот уже на ранньому етапі мав суспільно-критичний потенціал, що згодом стане визначальним для літературного його розвитку.

Розвиток польського анекдоту – це складний процес, що відбиває еволюцію польської культури від фольклорної усної традиції до сучасної інтелектуальної літератури. Зміна його функцій – від розважальної до соціально-критичної – свідчить про глибоку інтеграцію анекдоту в національну свідомість.

У ХХ столітті польський анекдот зазнав значної еволюції: від народної кумедної історії до інтелектуального жанру, здатного передавати психологічну глибину, філософський підтекст і соціальну критику. Його

естетична привабливість ґрунтується на багатстві художніх засобів, які забезпечують динаміку, іронічність і смислову насиченість короткої форми.

Іронія є центральним художнім засобом польського анекдоту ХХ століття. Вона поєднує комічне, критичне та філософське начало, дозволяючи автору висловлювати соціальні, моральні та політичні коментарі через коротку форму. У польській літературі іронія розвивалася під впливом фольклорної традиції, шляхетської сатири та модерної прози, трансформуючи народний гумор у витончену літературну стратегію.

Художні засоби польського анекдоту ХХ століття формують багаторівневу систему комічного: іронія та сарказм – як інструменти критики соціального абсурду (С. Мрожек, С. Кішелевський); парадокс і гротеск – засоби інтелектуального та філософського осмислення (С. Лем, В. Гомбрович); афористичність і діалогічність – відгомін народної оповіді (М. Новаковський, Є. Пільх); символіка й підтекст – перетворення анекдоту на форму алегорії (В. Гомбрович, С. Мрожек); поєднання комічного і трагічного – як елемент психологічного реалізму (Т. Боровський).

Анекдот ХХІ століття в польській літературі має низку характерних рис: інтелектуалізація – анекдот втрачає побутову форму, набуваючи есеїстичного чи філософського звучання; моральна амбівалентність – сміх змішується з сумом, іронія з меланхолією; тематична відкритість – автори звертаються до питань ідентичності, віри, політики, культури споживання; постмодерна фрагментарність – анекдот часто існує як частина ширшого наративу, а не окремий жанр.

Анекдот у сучасній польській прозі став інструментом культурного самопізнання – фіксує не лише смішні ситуації, а й глибокі суперечності польської ментальності. Він демонструє синтез традиції та інтелектуальної гри, поєднуючи дотеп і філософію, щоденність і міф, іронію і пам'ять. Це свідчить про життєздатність жанру, який, трансформуючись, зберігає свою сутність – передавати істину коротко, але влучно.

Письменники ХХІ століття використовують анекдотичні образи для відтворення типових фігур сучасності – людини постсоціалістичної, іронічної, розчарованої, духовно спраглої, часто загубленої між традицією та глобалізованим світом. У Є. Пільхи анекдот виконує роль національної сповіді через сміх; у А. Сташук – іронічного споглядання світу, що старіє; у Я. Денеля – інтелектуального викриття фальші сучасної культури; у О. Токарчук – етичної сатири через емпатію. Ці образи – це нові персонажі польського анекдоту, які втілюють дух часу: іронічний інтелектуал, втомлений поляк, провінційний філософ, цинічний політик, постмодерний мандрівник і людина, що шукає сенс у буденності.

У польській літературі ХХІ століття анекдот набуває нового образного наповнення. Найактуальніші фігури сучасного анекдоту – це: інтелектуал-іронік (Є. Пільх); провінційний філософ (А. Сташук); митць-провокатор (Я. Денель, М. Вітковський); мандрівник-спостерігач (О. Токарчук); цинічний політик (сатира сучасної прози); жінка-оповідачка (новий фемінний голос). Ці образи формують анекдотичну мапу сучасної Польщі – країни, де сміх не є запереченням трагедії, а способом її переживання.

Анекдот у ХХІ столітті стає мовою інтелектуальної свободи, засобом самоіронії й культурного самопізнання. Сучасні письменники – Є. Пільх, А. Сташук, Я. Денель, М. Вітковський, О. Токарчук – перетворюють анекдот на мовну лабораторію, у якій переплітаються іронія, колоквіалізми, регіоналізми, інтелектуальні алюзії та сатиричні конструкції.

Мова анекдоту ХХІ століття поєднує: народну лексику (спрощену, ідіоматичну, жестикуляційну); урбаністичний сленг і розмовність; цитати з публічного дискурсу – політичних промов, реклами, медіа; іронічні неологізми та мовні колажі. Сучасний анекдот «живе» на межі між усним і письмовим словом, а тому його стиль – це синтез народної традиції та інтелектуальної постмодерності.

Отже, анекдот у творчості польських письменників є гнучким художнім інструментом, що дозволяє: відображати сучасну дійсність у комічно-парадоксальній формі, поєднувати народну мудрість і сучасну іронію, створювати мовний портрет епохи – народолюбимий, інтелектуальний, урбаністичний, емоційно насичений. Через анекдот польська література виражає світогляд сумніву, самоіронії й внутрішньої свободи, де сміх стає способом мислення, а не лише розвагою. Тема анекдоту у польській літературі вимагає подальшого глибокого дослідження та порівняння, що слугує темою наступних наукових звершень.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Грінченко А., Дегтярьова Л. Мовні механізми реалізації гумору на матеріалі німецьких анекдотів. *Перекладацькі інновації*. Суми, 2012. С. 125–126.
2. Демичева А. Сучасний політичний гумор як полі функціональне явище. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. № 2. 2019. С. 96–100.
3. Єфімов Л. Стилїстика англійської мови і дискурсивний аналіз: навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2004. С. 155–156.
4. Івашенюк Д. До питання про мовні засоби сміхотворення в текстах українських анекдотів. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 45. С. 123–127.
5. Карпчук Н. Політичний анекдот як інструмент PR. URL: https://studies.in.ua/pravo/polit_anekdot.pdf (дата звернення: 01.08.2025).
6. Кімакович І. Анекдот як фольклорний жанр: монографія. Київ : Освіта України, 2014. 315 с.
7. Кімакович І. Традиційний анекдот у контексті сміхових явищ української культури: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07. НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського. Київ, 1996. 248 с.
8. Кімакович І. Українські народні анекдоти, жарти, дотепи. Київ, 2007. С. 25–50.
9. Кузнєцова Л. Лінгвостилїстичні та структурно композиційні особливості англomовного літературного анекдоту : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2011. 20 с.
10. Манякіна Т. Питання про класифікацію мовних засобів комічного. *Комічне у всесвітньому літературному процесі ХХ столїття: зб. наук. тез*. Харків, 1992. С. 12–13.
11. Поневчинська Н. Когнітивний аспект дослідження гумору (на матеріалі англomовних епіграм). *Вісник Луганського національного*

університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. Луганськ, 2013. № 14(1). С. 64–69.

12. Пономаренко Л. Особливості перекладу німецьких сценічних текстів гумористичного характеру українською мовою. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2009. № 81 (4). С. 150–314.

13. Самохіна В. Англомовний жарт: когніція, комунікація, текст. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна*. Харків, 2011. № 972. С. 119–128.

14. Самохіна В. Сучасний англомовний жарт: Монографія (видання друге, перер. та доп.). Харків : ХНУ імені В. Каразіна, 2012. 475 с.

15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

16. Скрипніченко-Ковальська М. Гумор як феномен вікторіанської суспільної думки (на прикладі військової тематики). *Записки історичного факультету*. Одеса, 2011. Вип. 22. С. 235.

17. Словник української мови: в 11 т. /за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 3. 680 с.

18. Словник української мови: в 20 т. / уклад.: І. Шевченко та ін. Київ : Наукова думка, 2012. Т. 12. 1119 с.

19. Щербина А. Жанри сатири та гумору: нарис. Київ : Дніпро, 2000. 136 с.

20. Bachtin M. Twórczość Franciszka Rabelais'ego a kultura ludowa średniowiecza i renesansu. Kraków : Wydawnictwo Literackie. 2001. S. 124

21. Bartmiński J. Folklor – język – kultura. Lublin : UMCS, 2000. 80 s.

22. Bator J. Piaskowa Góra. Warszawa : W.A.B., 2009. 120 s.

23. Błoński J. Mistrzowie śmiechu. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2008. S. 5–10.

24. Borkowska G. Polska proza postmodernistyczna. Warszawa : IBL PAN, 2001. 55 s.
25. Borowski T. Pożegnanie z Marią. Warszawa : Czytelnik, 2001, S. 37–50.
26. Bujnicki T. Małe formy narracyjne w literaturze polskiej XVIII wieku. Warszawa : PWN, 2001. 210 s.
27. Burkot S. Ironia – broń obosieczna Tadeusza Różewicza. Kraków, 2004. S. 15.
28. Chroństowski J. Facecje polskie. Kraków : Universitas, 2004. S. 50.
29. Chudzik P. Najważniejsze funkcje i gatunkowe wyznaczniki anegdoty w biografii antycznej. *Symbolae Philologorum Posnaniensium Graecae et Latinae*, 2014. № 24(1), S. 205–226.
30. Czapliński P. Ślady przełomu. O prozie polskiej lat 90. Kraków : Znak, 2011. S. 12.
31. Czapliński P. Resztki nowoczesności. Dwa studia o literaturze i życiu. Kraków : Znak, 2011. 95 s.
32. Dehnel J. Krivoklat. Warszawa : W.A.B., 2015. 240 s.
33. Dehnel J. Lala. Warszawa : W.A.B., 2006. 408 s.
34. Dehnel J. Matka Makryna. Warszawa : W.A.B., 2014. 320 s.
35. Facecje polskie. Kraków : Universitas, 2001. 205 s.
36. Gasińska J. Nowy anegdotyzm cyfrowy. Poznań : UAM, 2022. S. 96.
37. Głowiński M. Gatunki literackie i ich przemiany. Kraków : Universitas. S. 70–120.
38. Gombrowicz W. Trans-Atlantyk. Paryż : Instytut Literacki, 2003. 120 s.
39. Grabowska-Kuniczuk A. (Roz)poznawanie anegdoty. Próba opisu zjawiska. Warszawa : Instytut Badań Literackich PAN, Fundacja Akademia Humanistyczna, 2007. S. 27–46.

40. Hutcheon L. Ironia, satyra, parodia – o ironii w ujęciu pragmatycznym, tłum. Gdańsk, 2002. S. 5–20.
41. Jarzębski J. Polska literatura po 1989 roku. Kraków : Znak, 2015. S. 3–25.
42. Kącka E. Anatomia anegdoty. Autobiografia. Literatura. Kultura. Media, 2022. № 18(1). S. 41–52.
43. Kasprzak E. Anegdota w kulturze i literaturze polskiej. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. 2007. 200 s.
44. Kisielewski S. Opowiadania satyryczne. Warszawa : Czytelnik, 2004, S. 14
45. Kisielewski S. Zbrodniarz i panna. Warszawa : Czytelnik, 2002. 214 s.
46. Kłosiński K. Ironia i realizm. O prozie Tadeusza Borowskiego. Katowice : Uniwersytet Śląski, 2000. S. 5.
47. Kowalczyk P. Humor, ironia, anegdota: szkice o krótkich formach narracyjnych. Warszawa : Wydawnictwo Literackie. S. 45–71.
48. Kowalski M. Humor i ironia w prozie współczesnej. Warszawa, 2021. 120 s.
49. Kowalski M. Ironia i pamięć w prozie Andrzeja Stasiuka. Warszawa, 2021. 108 s.
50. Kraskowska E. Literatura i codzienność. Poznań : UAM, 2013. S. 5–30.
51. Lem S. Bajki robotów. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2004, S. 57.
52. Lis P. Anegdota i satyra w literaturze XXI wieku. Kraków : Universitas, 2020. S. 15–25.
53. Ludzie pióra w anegdocie. Od Reja do Tuwima. URL: <https://culture.pl/pl/artykul/ludzie-piora-w-anegdocie-od-reja-do-tuwima> (дата звернення: 10.08.2025).
54. Masłowska D. Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną. Warszawa : Lampa i Iskra Boża, 2002. 248 s.

55. Mrożek S. *Opowiadania*. Warszawa : Czytelnik, 2008. 166 s.
56. Mrożek S. *Słoń*. Warszawa : Czytelnik, 2008, 20 s.
57. Nowak A. *Anegdota i ironia w prozie Jerzego Pilcha*. Kraków, 2012. S. 50–100.
58. Nowak A. *Anegdota jako forma opowieści: między faktami a fikcją*. Kraków : WUJ. 2012. S. 60–65.
59. Nowakowski M. *Ten stary złodziej*, Warszawa : Czytelnik, 2008. 312 s.
60. Nycz R. *Język modernizmu. Prolegomena historycznoliterackie*. Kraków : Universitas, 2007. 334 s.
61. Nycz R. *Tekstowy świat. Poststrukturalizm a wiedza o literaturze*. Kraków : Universitas, 2000. 270 s.
62. Pilch J. *Inne rozkosze*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2005. 122 s.
63. Pilch J. *Marsz Polonia*. Kraków : WL, 2008. 189 s.
64. Pilch, Jerzy. *Pod Mocnym Aniołem*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2000. 252 s.
65. *Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marchołem grubym a sprośnym*. Wrocław : Ossolineum, 2002. 130 s.
66. Sapkowski A. *Żmija*. Warszawa : Iskry, 2007. 250 s.
67. Sierowska A. *Anatomia anegdoty we współczesnej prozie polskiej*. Gdańsk, 2017. 105 s.
68. Stasiuk A. *Jadąc do Babadag*. Wołowiec : Czarne, 2004. 360 s.
69. Stasiuk A. *Fado*. Wołowiec : Czarne, 2006. 156 s.
70. Stasiuk A. *Opowieści galicyjskie*. Wołowiec : Czarne, 2005. 128 s.
71. Tokarczuk O. *Bieguni*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2007. 450 s.
72. Tokarczuk O. *Czuły narrator*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2020. 304 s.
73. Tokarczuk O. *Księgi Jakubowe*. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2014. 912 s.

74. Witkowski M. Lubiewo. Warszawa : Hart, 2005. 448 s.
75. Wyka K. O krótkiej formie prozatorskiej w Polsce powojennej. Warszawa : Twórczość, 2000. 102 s.